

Sókrates, Faidros

Sókrates Milý Faidre, kampak a odkud?

Faidr. Od Lysii,¹ Sókrate, syna Kefalova, a jdu na procházku na cestu za hradbami; neboť jsem tam byl velmi dlouho, seděl jsem tam od rána. Poslouchám totiž tvého i mého přítele Akúmena² a konám procházky po cestách; on totiž říká, že jsou méně únavné než procházky na závoďišti.

Sókr. To má dobře, přáteli. Avšak Lysias byl, jak se podobá, ve městě.³

Faidr. Ano, u Epikrata,⁴ tuhle v domě Morychov⁵ blízko Dia Olympského.⁶

Sókr. Nuže, jaká tam byla zábava? Či je zřejmé, že vás Lysias častoval řečmi?

Faidr. Doviš se to, máš-li kdy jít se mnou dále a poslouchat.

Sókr. Což si myslíš, že bych si neudělal podle Pindara⁷ práci nad zaměněním přednější vyslechnouti tvou a Lysiovu rozmluvu?

Faidr. Pojď tedy dále.

Sókr. Tak mluv.

Faidr. Jistě je právě pro tebe, Sókrate, co uslyšíš; neboť řeč, kterou jsme se bavili, byla jakýmisi zvláštním způsobem řeč o lásce. Napsal totiž Lysias, jak je kterýsi z krásných hochů sváděn, ale ne od milovnicka, nýbrž právě v tom projevil svou výpnost: tvrdí totiž, že je třeba být po vůli spíše nemilujícímu než milujícímu.

Sókr. Ušlechtilý člověku! Kéž by napsal, že je třeba být po vůli spíše chudému než bohatému a staršímu než mladšímu a kolik jiných vlastností mám já i většina z nás; to by byly věru řeči výpné a obecně užitečné. Nuže, já jsem tak naplněn touhou to slyšet, že se tě nepustím, i kdybys šel procházkou až do Megar⁸ a podle Hérodika⁹ došel k samým hradbám a pak se vrátil.

sv. III

227

b

c

d

228

Faidr. Co si myslíš, předobry Sókrate? Domníváš se, že to, co během dlouhého času a v klidu složil Lysias, nejlepší z nyníjších spisovatelů, to že zapaměti povím já, neodborník, tak, aby to bylo jeho důstojno? K tomu mně mnoho chybí; ovšem více bych si to přál, než aby se mi dostalo mnoha peněz.

- Sókr.* Faidre, jestliže já neznám Faidra, zapomněl jsem i sám o sobě, kdo jsem. Ale není pravda ani to ani to; dobře vím, že Faidros, poslouchaje řeč Lysiovu, nevyšlechl ji jen jednou, nýbrž mnohokrát opět a opět ho vybízel, aby mu ji opakoval, a ten mu ochotně vyhovoval. Faidrovi však nesačilo ani to, nýbrž nakonec, vzav do rukou ten spis, prohlížel místa, která se mu chtělo, seděl nad touto prací od samého rána, a když byl unaven, šel na procházku, uměje tu řeč, jak já myslím, při psu,¹⁰ již nazpaměť, jestliže nebyla příliš dlouhá. Ubíral se za hradby, aby si ji v mysli opakoval. Tu potkal člověka, který sůně touhou poslouchat řeči; když ho tak uviděl, jen uviděl, zaraďoval se, že bude mít společníka v korybantském vytržení,¹¹ a vybízel ho, aby s ním šel dále. Když ho však ten milovník řečí žádal, aby mluvil, zdráhal se, jako by se mu nechtělo mluvit; ale nakonec hodlal svou řeč vnutit násilím, i kdyby nikdo nechtěl poslouchat dobrovolně. Nuže, ty, Faidre, ho požádej, aby dělal již nyní, co jistě brzy udělá.
- Faidr.* Pro mne je opravdu daleko nejlepší přednést tu řeč tak, jak dovedu, neboť ty, jak se mi zdá, mě jinak nepustíš, dokud ti ji jakžtakž nepovím.

Sókr. Ano, to se ti o mně zdá zcela správně.

- d *Faidr.* Tedy ti vyhovím. Neboť vsukuku, Sókrate, slovům té řeči jsem se naprosto nenaucil nazpaměť; avšak smysl skoro všech důvodů, kterými dokazoval rozdíl mezi zájmy milujícího a zájmy nemilujícího, ten znám a proberu v hlavních rysech každou jednotlivou věc, počínaje od první.

Sókr. Ano, ale nejprve ukaž, miláčku, co to máš v levé ruce pod šatem; dohaduji se totiž, že to máš tu řeč samu. Jestliže pak je tomu tak, myslí si o mně takto: já tě mám sice velice

222

rád, ale když je přítomen i Lysias, naprosto se mi nezdá, abych se ti propůjčoval za předemět cvičení. Tak ukaž!

Faidr. Přestaň. Vzal jsi mi, Sókrate, naději, kterou jsem měl, že se na tobě pocvičím. Nuže, kde tedy chceš, abychom si sedli a čtli?

Sókr. Dejme se tudyhle a pojďme podél Ilisu;¹² potom si v klidu sedneme, kde se nám uzdá. 229

Faidr. To je tedy dobře, že jsem právě bos; ty ovšem jsi tak vždycky. To se nám to půže tak nejsnáze, když se budeme brodit vodou, a nebude to nepřijemné, zvláště v tomto ročním počasí a v tuto denní dobu.

Sókr. Tak jdi napřed a přitom se dívej, kde bychom se posadili.

Faidr. Vidíš tamhle ten vysoký platan?

Sókr. A co?

Faidr. Tam je stín a příhodný chládek a také tráva na posezení, nebo, budeme-li chtít, na poležení. b

Sókr. Kupředu!

Faidr. Řekni mi, Sókrate, není-li pravda, že to je někde zde, u Ilisu, odkud prý Boreas uchvátí Óreithyii?¹³

Sókr. Ano, říká se.

Faidr. Ne snad tedy právě zde? Aspoň je tu voda, jak viděti, pěkná, čistá a průhledná a hodí se, aby si dívky u ní hrály.

Sókr. Ne, nýbrž asi dvě nebo tři stadia doleji, kde přechází-me ke svatyni Agriňě;¹⁴ také tam je někde oltář Boreův. c

Faidr. To jsem ještě nevěděl. Ale řekni mi, u Dia, Sókrate, ty věříš, že je tohle vypravování pravda?

Sókr. Ale kdybych nevěřil jako ti naši mudrci, nebylo by to nic zvláštního. Tu bych pak po mudrcu řekl, že ji náraz severáku srazil z blízkých skal, když si hrála s Farnakeii;¹⁵ když pak takto zahynula, že se řeklo, že byla unesena od Borea – nebo z vrchu Areova; vypravuje se totiž zase i tato pověst, že byla uchváćena odtamtud, a ne odsud. Já, Faidre, pokládám takovéto výklady jinak za hezké, ale o jejich původci soudím, d

223

- že to byl muž až příliš bystrý a snaživý a ne velmi šťastný, a to pro nic jiného, nežli že potom musí opravovat podobu Hippokentaurů¹⁶ a pak zase Chimairů¹⁷ a valí se na něho dav takových Gorgon¹⁸ a Pégasů¹⁹ i množství a obiludnost jiných nepochopitelných a divných tvorů. Jestliže k těm přijde někdo největší a bude každého posuzovat podle pravděpodobnosti, s užitím jakési hrubé moudrosti, bude k tomu potřebovat mnoho času. Já však naprosto nemám kdy na takové věci; příčina toho je, příteli, tato: nedovedu ještě podle toho nápisu v Delích²⁰ poznat sám sebe; proto se mi zdá směšno, když ještě toto neznám, zkoumat cizí věci. Proto tedy nechávám tyto věci být a věřte tomu, co se o nich obecně myslí, zkoumám, jak jsem právě řekl, nikoli je, nýbrž sám sebe, zdali jsem nějaké zvíře nad Tyfóna²¹ zavilejší a sptivější či tvor krotší a jednodušší, od přírody účasný jakéhosi božského a nesoptivého údělu. Avšak, příteli, dovol, není to tenhle strom, ke kterému jsi nás vedl?

b *Faidr.* Ano, to je on.

- Sókr.* Pň Héře, krásné je to místo k pohovnění. I tento platan je velmi rozložitý a vysoký, a překrásná je i výška a stinnost vrby.²² A jak je v plném květu, že naplňuje celé místo co nejlahodnější vůní! A zpod platanu vytéká roztomilý pramen velmi studené vody, jak je možno zkusiti nohou. Podle loutek a sošek se podobá,²³ že to je místo zasvěcené nějakým nymfám a Achelóvi.²⁴ A k tomu libý dech tohoto místa je tak milý a silně lahodný: lehně a zvučně přizvukuje ke sporu cikád. Ze všeho však nejlepší je tráva, že roste na mírném svahu a pohodlně podpírá hlavu tomu, kdo si do ní lehne. Tak jsi dokonale provedl svou úlohu vůdce cizinců, milý Faidre!

- Faidr.* Ty, podivný muži, se ukazuješ nějakým prazvláštním člověkem. Věru se docela podobáš, jak pravíš, nějakému cizinci, a ne domácímu obyvateli; vždyť se nevydáváš z města ani nikam přes pole, ba zdá se mi, že vůbec ani nevycházáš za hrady.

- Sókr.* Odpusť mi, předobry příteli. Jsem totiž člověk milovný učení a tu mě krajiny a stromy nechťejí ničemu učit, kdežto lidé v městě ano. Avšak ty, zdá se mi, jsi našel prostředek, jak mě dostat ven. Neboť jako se vodi hladovějící dobyččara tak, že se před nimi potřásá ratolestí nebo nějakým plodem, tak ty mne patrně budeš vodit po celé Attice i kamkoli jinam budeš chtít, když mi budeš podávat v knížkách řeči. Nyní tedy, když jsme teď přišli sem, já mám chuť si tu lehnout, a ty si zvol tu polohu, v jaké myslíš, že se ti bude nejpohodlněji čísti, a pak čti.

Faidr. Tedy poslouchej.

- „O mých zájmech ty víš a slyšel jsi, že myslím, že nám je ku prospěchu jejich uskutečnění; soudím pak, že bych neměl mít v svém přání neúspěch jen proto, že právě nejsem tvým milovníkem. Neboť milovníci tehdy, když ustane jejich touha, litují svých dobrodiní, kdežto u těch druhých není doby, v které by měli změnit své smýšlení. Neboť nikoli z nutnosti, nýbrž dobrovolně činí podle svých sil dobře, tak, jak by se nejlépe postarali o své zájmy. Mimoto milující rozvažují i škody, které utrpěli na svých věcech pro lásku, i svá dobrodiní, a připočítávajíce k tomu vynaloženou námahu, mají za to, že již dávno splatili milovaným povinný dík; avšak nemilujícím není možno ani sváděti na milování zanedbávání svých věcí, ani počítat prošlé námahy, ani vytýkati spory s příbuznými; pročez po vyloučení tolika nepřijemností nezbyvá jim nic než ochotně dělat to, čím by se podle svého mínění svým milovaným zavděčili. Mimoto, jestliže je proto záhodno vážiti si milujících, že jsou, jak tvrdí, nejlepšími přáteli těm, které milují, a jsou hotovi pro své řeči i pro své skutky ostatním se zprotivít a milovaným se zavděčovat, je snadno poznat, zdali mluví pravdu, protože do kterých se později zamílují, ti jim budou dražší než oni předešlí, a je zřejmo, že oněm i ublíží, budou-li tito chtít. Avšak jak by bylo pochopitelné vydati takovou věc člověku stíženému takovým zlem, jehož by se žádný zkušený

231

muž ani nepokusil odvracet? Vždyť sami uznávají, že jsou spíše nemocni než při zdravém rozumu a že si jsou vědomi své nerozumnosti, ale že se nedovedou ovládati; tedy jak by mohli po návratu zdravého rozumu pokládati za správné ty věci, o kterých jednají za takového stavu? A kdyby sis z milujících vybíral nejlepšího, měl bys na vybranou z malého počtu; kdyby sis však vybíral z těch ostatních toho, kdo by se k tobě nejlépe hodil, vybíral bys z množství; proto je mnohem větší naděje, že mezi mnohými nalezněš toho, kdo by byl hoden svého přátelství.

232 Obáváš-li se však obecného mínění, aby se to nedověděli lidé a tobě nevznikla hanba, je pochopitelné, že se milující v domnění, že by je i ostatní lidé právě tak pokládali za hodny závisiti jako oni sami sebe, dají svést k mluvení a samotné přede všemi vykládají, že jejich námaha nebyla marná; kdežto nemilující, dovedouce se ovládat, dávají přednost největšímu dobru před lidskou pověstí. Mimoto lidé nutně uslyší a uvidí, jak milující chodí s milovanými a pokládají to za svůj úkol, takže kdykoli jsou spařeni, jak spolu rozmlouvají, hned si o nich myslí, že se stýkají ze žádostivosti buď již vzniklé nebo teprve nastávající; kdežto nemilujících ani se nepokoušejí obviňovat pro takové scházení, vědouce, že je nutné s někým rozmlouvat buď pro přátelství nebo pro nějaký jiný požitek. A jestliže tě napadla obava při myšlence, že je těžko, aby přátelství vytrvalo, a že za jiných okolností by při roztržce nastala oběma společná škoda, kdežto dáš-li to, co máš nejdražšího, vznikla by velká újma tobě, pochopitelně by ses více obával milujících; neboť je mnoho věcí, které jim jsou nepřijemné, a o všem se domnívají, že se to děje na jejich újmu. Proto také odvracejí milované od styků s jinými lidmi, obávajíc se jednak těch, kteří mají jmění, aby je nepředčili penězi, jednak vzdělaných, aby nenabylí převahy rozumem; u těch, kteří mají nějakou jinou přednost, strěhou se moci jednoho každého z nich. Proto tě navedou, aby ses tímto zprotivil, a dělají z tebe

člověka bez přátel, ale jestliže hledě na svůj prospěch budeš rozumnější než oni, dostaneš se do roztržky s nimi. Avšak kteří nedosáhli svých přání milováním, nýbrž došli jejich splnění zdatností, nezavídeli by osobám stýkajícím se s jejich milovanými, nýbrž nenáviděli by ty, kteří by se nechtěli s nimi stýkati, majíce za to, že tito jim pohrdají, kdežto lidé s nimi se stýkající jim prospívají, takže je mnohem větší naděje, že jim z té věci vzejde spíše přátelství než nepřátelství.

A dále mnozí z milujících zatouží po těle dřívě, než poznají povahu a než nabudou znalostí i ostatních poměrů, takže jim není jasné, zdali budou chtít být ještě tehdy přáteli, až ustanou ve své žádosti; avšak u nemilujících, kteří již dříve žili ve vzájemném přátelství a teprve pak provedli svou věc, není podobno pravdě, že by jim jejich požitky zmenšily jejich přátelství, nýbrž lze čekat, že tyto zůstanou jako památka pro budoucnost. A dále tě čeká, že se staneš lepším, když budeš poslouchat spíše mne než milovníka. Neboť ti vychvalují řeči i činy také i proti tomu, co je nejlepší, jednak že se bojí, aby se neprotivil, jednak že i sami pro svou žádostivost huře usuzují. Láska totiž ukazuje takovéto projevy: u nešťastně milujících působí, že pokládají za bolestné, co ostatním lidem nepůsobí útrapy; šťastně pak donucuje, aby se od nich dostávalo chvály i věcem nehodným zařčení; takže mnohem více se patří milované litovat nežli jim závidět. Jestliže však mne budeš poslouchat, za prvé se budu s tebou stýkati tak, že budu mít ohled ne na přítomnou rozkoš, nýbrž i na budoucí prospěch, nejsa přemáhán láskou, nýbrž ovládáje sám sebe, a nebudu začínat pro maličkosti silně nepřátelství, nýbrž i pro velké věci se budu jen zvolna oddávat malému hněvu, neúmyslné věci odpouštěje, úmyslné pak se pokoušeje odvracet; to jsou totiž důkazy přátelství, které má dlouho trvati. Jestliže však máš na mysli to, že není možno, aby vzniklo silné přátelství, není-li kdo přitom milovníkem, je třeba uvážiti, že bychom pak neměli rádi ani dětí, ani otců a matek, ani že bychom neměli věrných přátel, jejichž

232

233

přáteleství by mělo původ ne v takové žádostivosti, nýbrž v jiných poměrech.

- Mimoto jestliže je třeba vyhovovat těm, kteří nejvíce potřebují a prosí, měli by i jiní činit dobře ne nejlepší, nýbrž nejpotebnějším; neboť jsouce zbaveni největších svízelnů budou k nim chovat největší vděčnost. Tak i při soukromých hostinách je záhodno zvát nikoli přátele, nýbrž ty, kteří žebrají, a ty, kteří potřebují nasyčení; neboť ti za to budou mít své hostitele rádi a budou je doprovázet, i ke dveřím budou chodit, budou mít největší radost, chovat největší vděčnost a přát jim mnoho dobrého. Ale bezpochyby náleží vyhovovat ne těm, kteří se toho silně dožadují, nýbrž těm, kteří se nejspíše mohou odvděčit; a netoliko těm, kteří žebrají, nýbrž těm, kteří jsou hodni té věci; ani těm, kteří využijí tvého mládí, nýbrž takovým, kteří ti, až zestárneš, dají ze svého majetku; ani těm, kteří se po dosažení cíle budou před jinými vychloubat, nýbrž takovým, kteří ze studu budou přede všemi mlčet; ani těm, kteří se jen krátký čas o tebe vážně zajímají, nýbrž těm, kteří budou stejně po celý život přáteli; ani takovým, kteří ustávající ve své žádostivosti budou hledat záminku k znepráhlení, nýbrž těm, kteří právě tehdy ukáží svou zdanost, když jejich mlovaný přestane být mlád. Ty tedy buď panělitiv těchto slov a měj na mysli to, že milující bývají od svých přátel napomínání, že ten poměr je něco špatného, kdežto nemilující nikdy žádáný z blízkých nevytkl, že by se proto špatně o sebe starali.

Snad by ses mne tedy zeptal, zdali ti doporučuji vyhovovat všem nemilujícím. Já však se domnívám, že by tě ani milující nevybízel, abys měl ke všem milujícím toto smýšlení. Neboť ani ten, kdo to přijímá, to nepokládá za hodno stejné vděčnosti, ani tobě, kdybys to chtěl dělat, není možno stejně zůstat nepozorován od ostatních; nemá však z toho vzcházeti žádná škoda, nýbrž pro obě strany prospěch. Nuže, já pokládám, co jsem řekl, za dostatečné; jestliže však ty ještě něco postrádáš a myslíš, že to bylo opominuto, taž se.“

Jak se ti zdá, Sókrate, ta řeč? Nemyslíš, že je nádherně pronesena, zvláště co se týče slovní stránky?

Sókr. Přímou božsky, příteli, takže jsem ochromen. A to se mi stalo skrze tebe, Faidre, jak jsem se na tebe díval, protože se mi zdálo, že od té řeči za čtení přímo záříš; maje totiž za to, že ty rozumíš takovému věcem více než já, následoval jsem tě a při tom následování jsem se dostal spolu s tebou, božským člověkem, do bakchického vytržení.²⁵

Faidr. Nu dobře; tobě se tedy chce takto žertovat?

Sókr. Zdá se ti snad, že žertuji a nemluvním vážně?

Faidr. Jistě ne, Sókrate, ale řekni doopravdy, při Diovi, ochránce přátelství, myslíš, že by někdo jiný z Hellénů dovedl pronést o téže věci jinou řeč, větší a obsažnější, než je tato?

Sókr. Jak to? Má snad být ta řeč pochválena ode mne a od tebe i po té stránce, že jí dal spisovatel náležitý obsah, a ne jen potud, že všechna jednotlivá slova jsou jasná a hladká a přesně vykroužená? V prvním případě musím to připustit kvůli tobě, neboť mně obsah unikl pro mou neschopnost; dával jsem totiž pozor jediné na její technickou stránku, a myslil jsem si, že by tuto ani sám Lysias nepokládal za dostatečnou. A větu se mi zdálo, Faidre – možná, že ty máš jiné mínění –, že řekl dvakrát i třikrát tytéž věci, jako by mu nebylo zrovna snadné povědět mnoho o též předmětu nebo že snad mu na něčem takovém nic nezáleží; připadalo mi, jako by s mladickou bujností ukazoval, že dovede tytéž věci říkat jinak a zase jinak a po obakrát je povědět nejlépe.

Faidr. Nemáš pravdu, Sókrate, neboť právě onu přednost má ta řeč, a to v nejvyšší míře. Neboť z námětů obsažených v té věci, o kterých bylo možno slušně promluvit, nic nevynechal, takže by vedle toho, co on řekl, nikdo nikdy nedovedl promluvit jinou řeč obsažnější a cennější.

Sókr. Tohle ti já už nebudu moci uvěřit, neboť staří a moudří mužové i ženy, kteří o těch věcech mluvili a psali, usvědčí mě z nepravdy, jestliže ti to, kvůli tobě, připustím.

c *Faidr.* Kteří to? A kde jsi ty slyšel něco lepšího, nežli je toto?

Sókr. Nytní to nemohu tak hned říci, ale patrně jsem to od někoho slyšel, buď snad od krásné Sapfó nebo od moudrého Anakreonta nebo i od některých spisovatelů nebasníků. Jaký mám důkaz pro to, co říkám? Mám jaksi plné srdce, vzácný příteli, a cítím, že bych vedle této řeči dovedl promluvit jinou, ne horší. Že pak jsem sám od sebe z toho nic nevymyslil, vím dobře, ja si vědom své nevědomosti; zbývá tedy, myslím, že jsem jako nádobu naplněn odněkud z cizích zdrojů prostřednictvím sluchu. Avšak pro svou tupost jsem zapomněl zase i to samo, jak a od koho jsem to slyšel.

Faidr. Ano, ušlechtilý muži, to jsi pravil velmi dobře. Tak mi neříkej; od koho a jak jsi to slyšel, ani kdybych tě k tomu vybízel, ale udělej právě to, co říkáš: sblbil jsi promluvit jinou, lepší a ne kratší řeč, nežli je ta v zápisu, na ní nezávislou, a já ti slibuji, jako to dělá devět archontů²⁶, že daruji do Delf zlatou sochu v životní velikosti, nejen svou, ale i tvou.

e *Sókr.* Jsi velmi milý a opravdu zlatý, Faidre, jestliže si myslíš, že tvrdím, že Lysias ve všem pochybil a že je možno vedle všeho toho pronést něco jiného; to, myslím, by se nemohlo stát ani nejhoršímu spisovateli. Tak hned co se týče předmětu té řeči. Jestliže někdo dokazuje, že je třeba vyhovovat spíše nemilujícímu než milujícímu, a opomine u jednoho velebiti rozumnost, u druhého kárati nerozumnost, věci to jisté nutné, myslíš, že potom bude moci říci ještě něco jiného? Ale takové věci jest, myslím, nechati stranou a odpuštění je řečníku; a u takových námětů jest chválení ne nalezení, nýbrž uspořádání, kdežto u věcí, které nejsou dány nutností a které je těžko nalézt, kromě uspořádání i nalezení.

Faidr. Připouštím, co pravíš; neboť se mi zdá, že jsi mluvil nálezitě. Udělám tedy i já tak; dám ti za námět myšlenku, že milující je více nemocen než nemilující, a co se týče ostatního, jestliže promluvíš jinou obsažnější a cennější řeč, nežli je tato

zde, budiž postaven vylepán z kovu vedle věnovacího daru Kypselovců v Olympii!²⁷

Sókr. Bereš to vážně, Faidre, že jsem se dotkl tvého mláčka, chtěje tě poškádlit, a myslíš si, že se doopravdy pokusím promluvit vedle té jeho moudrosti něco jiného, zdobnějšího?

Faidr. Co se toho týče, příteli, jsi zase tam, kde jsi byl. Neboť musíš mluvit stůj co stůj tak, jak dovedeš, abychom nebyli nuceni užívatí toho nevkusného prostředku komiků, splácet si navzájem rovné rovným, a nechťej mě přinutit, abych říkal ona slova „jestliže já, Sókrate, neznám Sókrata, zapomněl jsem i sám o sobě, kdo jsem“ a „chtělo se mu mluvit, ale upejpal se“, ale rozvaž si, že odsud neodejdeme, dokud ty nepovíš, co máš, jak jsi řekl, v srdci. Jsme sami dva na osamělém místě, já jsem silnější a mladší, a ze všeho toho „*pochoop, co ti pravím*“²⁸ a nikterak si nepřejm mluvití ra-
deji z přinucení než dobrovolně.

Sókr. Avšak, znamenitý Faidre, vždyť budu směšný, jestliže budu já, neodborník, vedle dobrého spisovatele bez přípravy mluvit o těchž věcech.

Faidr. Víš co? Přestaň si takto přede mnou zahrávat; neboť asi vím, co bych ti řekl, abych tě přinutil mluvit.

Sókr. Tak to, prosím, neříkej.

Faidr. Ne, naopak, již to říkám a ta má slova mi budou přisahou. Přisahám ti tedy – avšak při kterém, při kterém z bohů? či chceš při tomhle platanu? –, že jestliže mi nevypovíš svou řeč zde před ním, že ti na mou věru nikdy žádnou jinou ničí řeč ani nepřednesu, ani neoznámím.

Sókr. Ó hrůza, ty ošklivý, jak dobře jsi vynalezl prostředek na muže mlouvého řečí, aby dělal, cokoliv mu poručíš!

Faidr. Proč se tedy ustavičně vykrucuješ?

Sókr. Už pro nic, když jsi ty pronesl tuhle přísahu. Neboť jak bych se dovedl zdržovat takové pochoutky?

Faidr. Tedy mluví!

Sókr. A víš, jak to udělám?

Faidr. Co?

Sókr. Budu mluvit se zahalenou hlavou, abych odbyl tu řeč co nejrychleji a abych se při pohledu na tebe pro stud nemátl.

Faidr. Jen mluv a ostatně si dělej, jak chceš.

- Sókr.* Nuže tedy, músy, ať už jste nazývány *ligeiai*, jasnohlase, pro způsob svého zpěvu, nebo jste dostaly tento název pro músickej národ Ligyů,²⁹ spolu se mnou se *chopite* řeči, kterou mě nutí tento zde šlechetník promluvit, aby se mu jeho přítel, již dříve podle jeho zdání moudrý, nyní zdál ještě mou-dřejším.

Tak tedy byl jeden hoch, spíše však mládeneček, velmi krásný, a ten měl hodně mnoho milovníků. Jeden pak z nich byl neupřímný a ten, ačkoliiv byl stejnou měrou zamilován, vzbudil v tom hochu mínění, že ho nemiluje. A žádáje ho kdyisi, aby mu byl po vůli, přesvědčoval ho právě o tom, že je třeba vyhovovati nemilujícímu před milujícími. Mluvil pak takto:

- „Při všem, hochu, je jeden začátek nutný pro ty, kdo chtějí něco dobře uvažovat: je třeba znáti to, čeho se týká úvaha, sice je nezbytně stihne úplný nezdar. Avšak lidem je obvyčejně tajno, že neznají jsoucnost jedné každé věci. A tu v domnění, že ji znají, nehladí se na začátku zkoumání dorozumnět, ale při dalším postupu platí pokutu, jakou lze čekati: neshodují se totiž ani sami se sebou, ani vespolek. Nuže, ať se mně a tobě nestane, co jiným vytýkáme, nýbrž když ty a já máme před sebou otázku, zdali jest vcházeti v přátelství spíše s milujícími než s nemilujícími, podejme v společné dohodě výměr o lásce, jaká to je věc a jaký má význam, a potom, hledíce na to a se vztahem k tomu, zkoumejme, zdali poskytuje prospěch, či škodu. Že tedy je láska jakási žádost, je každému jasno; že pak zase i nemilující jsou žádostivi krásných věcí, víme. Podle čeho tedy rozeznáme milujícího a nemilujícího? Tu si je zase třeba pomysliti, že v každém z nás jsou jacísi dva vládnoucí a vedoucí činitelé, za kterými jdeme, kamkoli vedou, jednak

vrozená žádost rozkoší, za druhé získané mínění, spějící k největšímu dobru. Tio se v nás někdy shodují, avšak někdy jsou ve sporu; a někdy převládá jeden, jindy pak druhý. Když tedy to méně rozumem vede k největšímu dobru a převládá, má ta nadvláda jméno uměřenosti; když však žádost nerozumně vleče k rozkošim a ovládne nás, je ta vláda nazvána bujností. Bujnost pak je věc s mnoha jmény – má totiž mnoho členů a mnoho částí – a ten z těch druhů, který právě vynikne, způsobuje, že jeho názvem je jmenován člověk, který jej má; a není to nějaké jméno krásné ani žádoucí. Tak žádost, která se vztahuje k jídlu a přemáhá rozum, jenž je největší dobro, i ostatní žádosti, nazývá se labužnictvím a způsobí, že ten, kdo ji má, bude nazván právě takovým jménem; když pak jej zase ovládne žádostivost pítí a vede k němu toho, kdo ji má, je patrnó, jákého se jí dostane názvu; a tak i pokud jde o ostatní jména, s těmito příbuzná a náležící příbuzným žádostem, je zřejmé, jaké jméno má býti dávano té žádosti, která pokaze převládá. A co se týče té, pro kterou bylo řečeno všechno, co předchází, je to věc asi již patrná, ale jistě bude jasnější, jestliže se to řekne, než když se to neřekne; ta žádost totiž, která bez rozumu ovládne mínění směřující k správnosti, když se obrátí k zálibě v kráse a když také je silně posílěna (*errómenos rhósthēisa*) od příbuzných sobě žádostí ve směru ke kráse těl a zvířezí nad nimi svým vedením, dostala jméno právě od té síly (*rhómés*) a byla nazvána láskou (*eros*).³⁰

Avšak, milý Faidre, zdá se i tobě tak jako mně, že se se mnou stalo něco božského?

Faidr. Ovšemže ano, Sókratate; proti tvému zvyku tě uchvátíl jakýsi proud řeči.

Sókr. Tedy buď tiše a poslouchej mne. Podobá se totiž, že to místo je vskutku božské, a proto se nediv, budu-li snad v postupu řeči zachvácen božským šílením;³¹ vždyť již v tom, co nyní pronáším, nejsem dalek dithyrambů.³²

Faidr. Máš zcela pravdu.

Sókr. Toho jsi ovšem ty vinen. Než poslouchej dále; snad by se totiž ode mne odvrátilo, co na mne přichází. O to se postará bůh, my se však vraťme ve své řeči k tomu hochovi.

- e „Dobře, můj nejdražší; předmět naší úvahy je tedy řečen a vymezen, a tak hledice k němu mluvmе dále, jaký prospěch nebo škoda pravděpodobně vzejde vyhovujícímu od milovníka a od toho, kdo nemiluje. Tomu, kdo je ovládnán od žádosti a slouží rozkoši, je patrně nutno, aby sobě dělal milovaného co nejpříjemnějším; nemocnému pak je příjemné vše, co mu neodporuje, kdežto co je silnější a rovné, je mu protivné. Tedy milovník nesnese rád miláčka silnějšího ani takového, který by se mu vyrovnával, nybrž vždy jej dělá slabším a podřadnějším; slabší pak je nevědomý proti moudrému, bázlivý proti statečnému, nevymluvný proti dobrému řečníku, tupý proti bystrému. Jestliže milovanému vzniká v jeho povaze tolik zela ještě více, nebo od přírody v ní jsou, milovník se z nich nutně těší a ještě jiné způsobuje, aby se nezabavoval toho, co mu je pro tu chvíli příjemné. Musí tedy být závistivý, odličovat ho od mnohých jiných a prospěšných styků, z kterých by se nejspíše stával pravým mužem, a tak mu zavíňovat velikou škodu, největší pak, pokud jde o to, z čeho by získal největší moudrost. A je to právě božská filosofie, od níž musí milovník svého miláčka daleko zdržovat, jsa pln strachu, aby nepřišel v pohrdání; musí i ostatní věci nastrojovat tak, aby byl milovaný hoch ve všem neznalý a ve všem se ohlížel na svého milovníka a aby byl takto jemu nejpříjemnější, sobě pak neškodlivější.

- c Co se tedy týče povahy, je zamilovaný muž poručníkem a společníkem nikterak užitečným.

Dále je třeba se podívat, jakým způsobem a jakou bude provádět péči ten, který je nucen vyhledávat spíše příjemné než dobré, o stav a pěstování opanovaného těla. Tu se uvidí, že hledá někoho zmekčtilého a ne otužilého, nikoli vyrostlého na čistém slunci, nybrž v hustém stínu, nezkušeného v mužských námáhách a přirozeném potu, zkušeného však v měkkém a ne-

mužném způsobu života, zdobícího se umělými barvami a ozdobami z nedostatku vlastních a zabývajícího se všemi jinými s tím souvisícími věcmi. Ty jsou zřejmě a nestojí za to dále je probírat; vytkneme jen jednu hlavní a jdeme k něčemu jinému: takové tělo totiž ve válce i ve všech jiných velikých potřebách způsobuje u nepřátel smělost, avšak u přátel i u našich milovníků strach.

Tohoto tedy jako věci zřejmě nechme a mluvmе dále, jaký prospěch nebo jakou škodu nám způsobí společnost a poručnictví milujícího stran jmění. Tu pak je jasné každému, zvláště však milovníku, že by si především přál, aby byl milovaný osiřelý ztrátou nejmilejších, nejlaskavějších a nejsvětějších statků; chtěl by totiž, aby byl zbaven otce i matky a příbuzných i přátel, jež pokládá za rušitele a karatele svých příjemných styků s milovaným. A je-li milovaný zámožný zlaem nebo nějakým jiným majetkem, bude si o něm myslit, že by nebylo možno jen tak snadno ho získat a se získaným snadno zacházet podle své vůle; z toho zcela nutně vychází, že milovník miláčku závidí, jestliže má jmění, a raduje se z jeho pozbyvání. Proto také by si milovník přál, aby byl jeho miláček co nejdéle bez ženy, bez dětí, bez domova, touže co nejdéle požívat, co je mu tak sladké.

Jsou ovšem i jiná zla, ale k většině z nich přimísil jakýsi daimón chvilkovou lhost. Tak například k lichotníku, hrozně to šelmě a velikému škůdci, přece přimísila příroda jakousi nešprostou lhost, a bylo by možno pohanět hetéru jako něco škodlivého i mnoho jiných tvorů a ukonů takového způsobu, jež dovedou být načas velmi příjemné; avšak miláčkovi je milovník kromě škodlivosti také pro ustavičné soužití ze všeho nejdopornější. Vzdávť již staré přísloví praví, že rovný rovného si hledá – stejnost věku patrně vede k stejným zábavám a tou podobnosti způsobuje přátelství –, ale přece i u těchto působí styky přesycenost. Také se zase říká, že nucené je každému ve všem obůžné; a právě toho je kromě nerovnosti nejvíce v po-

- d měru milovníkově k miláčku. Neboť když se stýká starší s mladším, ani ve dne ani v noci ho rád necopouští, nýbrž je hnán nutností a vášní, která jemu sice dává za svého vedení ustavičně rozkoše tím, že milovaného vidí, slyší, dotýká se ho a všemi smysly ho vnímá, takže mu s libostí oddané slouží. Ale jakou potěchu nebo jaké libosti dá milovanému, aby ten za stejně dlouhý čas stýků nedošel do svrchovaného znechucení? Vždyť vidí zjev již starší, a ne mladistvý; k tomu přistupují i ostatní věci, o kterých ani poslouchati netěší, natož pak je prováděti skutkem za stálého naléhání nutnosti; bytí hlídán napořád a před každým podezřívavými strážemi, poslouchat nevhodné a přemrštěné chvály, ale právě tak i výtky, jež jsou od stízlivého nesnesitelné, avšak od člověka blízkého opilstosti kromě nesnesitelnosti i zahabující, protože si přitom počíná s nechutnou a dokořán otevřenou volností slova.

- 241 A tak je milovník, dokud miluje, škodlivý a nepřijemný, když však přestane milovat, je pro potomní čas nevěrný, pro který mnoho a s mnoha přísahami i prosbami sliboval, a tak jen stěží udržoval milovaného, aby z naděje na budoucí dobra srašel tehdejší obtížné obcování. Tehdy pak, když by je měl plaiti, provede změnu a dosadí v sobě jiného vládce a správce této lásky a šílení, rozum a uměřenost, a tak se stane jiným člověkem, aniž to jeho miláček zpozoruje. A ten od něho vyžaduje vděku za ty dřívější věci, připomínaje mu, co se dělal a i mluvilo, jako by rozmlouval ještě s tímž člověkem; tento však se ze studu ani neodvažuje říci, že se změnil, ani neví, jak by dodržel přísahy a sliby dřívější nerozumné vlády, když už nabyl rozumu a na mysli se uzdravil, aby nedělal tytéž věci jako ten předešlý člověk a tím se nestal jemu podobným a zase tímž. Tu se ten dřívější milovník stává zběhem od toho stavu a z nutnosti se zpronevěřiv, v náhlém obratu poměru, změněn kvapně prchá; milovaný pak je nucen ho stíhat, s rozhořčením a proklínáním, když byl od počátku v naprosté nevědomosti o tom, že nikdy neměl byti

po vůli milujícímu a nutně nerozumnému, nýbrž mnohem spíše nemilujícímu a majícímu rozum; jinak že je nutno vydati se člověku nevěrnému, nevládnému, závislivému, nepřijemnému, škodlivému pro majetek, škodlivému také pro tělesný stav, daleko však neškodlivějšímu pro vzdělání duševní, nad něž vpravdě ani není, ani nikdy nebude nic cennějšího ani lidem, ani bohům. Toto tedy musíš, hochu, mít na mysli a vědět, že přátelství milovníkovovo nevzniká spojeno s dobrou myslí, nýbrž na způsob pokrmu pro nasycení, jako vlci mají rádi jehňata, tak milovník miluje hocha.“

To je ono, Faidre. Již mne neuslyšíš dále mluvit, nýbrž tím buďiž pro tebe má řeč skončena.

Faidr. Ale já jsem myslil, že je uprostřed a že poví stejně mnoho o nemilujícím, že je třeba vyhovovat spíše onomu, vykládajíc, kolik zase on má přednosti; proč tedy, Sókratate, nyní přestáváš?

Sókr. Nezpozoroval jsi, vzácný příteli, že již mluvím v epických verzích a ne již v dihyrambech,³³ a to když pronáším výtky? Jak asi budu zpívat, jestliže začnu chválit toho druhého? Zdáli pak víš, že budu od nymf, kterým jsi mě ty dal úmyslně napospas, zřejmě uveden do vytržení?³⁴ Pravím tedy jedním slovem, že pro které vlastnosti jsme jednoho zhaněli, těch opaky jsou přednostmi u toho druhého. A nač je třeba dlouhé řeči? Vždyť tím je dosti řečeno o obou. A tak tedy, co se má stát s tou řečí, to se s ní stane; a já přebrodlím tuto řeku a odejdu, dříve než budu od tebe donucen k něčemu většímu.

Faidr. Ještě ne, Sókratate, dokud nepřijde ten úpal. Ci neví, promluvme si přitom o promesených řečech, a jak se ochladí, hned půjdeme.

Sókr. Ty jsi božský, Faidre, když jde o řeči, a vůbec podivuhodný. Podle mého mínění totiž z řečí vytvořených za tvého života nikdo nebyl původcem většího jejich počtu nežli ty, buď

že jsi je sám pronášel nebo že jsi k nim jiné určitým nějakým způsobem donucoval – Simmiu z Theb³⁵ tu vyjímám, ale všechny ostatní daleko převyšuješ –, a také nyní, jak se zdá, jsi mi dal podnět, aby byla pronesena jistá řeč.

Faidr. To není špatná zpráva. Ale jak to a která řeč?

- Sókr.* Když jsem hodlal, dobrý muži, přecházeti řeku, ozvalo se ve mně ono daimonion³⁶ a to znamení, kterého se mi obyčejně dostává – pokudé pak mě zdržuje od toho, co hodlám konati –, a zdálo se mi, že jsem z něho slyšel jakýsi hlas, který mi nedovoluje dříve odejít, dokud se neospravedlím, jako bych se byl něčím provinil proti božstvu. A já jsem vštec, ovšem ne zcela řádný, nýbrž jako ti, kteří umějí špatně číst a psát, jen pokud to stačí mně samému; proto tedy již chápu své provinění. Jistě pak, příteli, i duše je cosi věšteckého; mne totiž už dávno cosi znepokojovalo, když jsem pronášel tu řeč, a cítil jsem jakousi úzkost, abych snad, jak praví Ibykos,³⁷

d *hříchem cí si nevydobył mezi lidmi;*

nyní pak jsem vyzozoroval své provinění.

Faidr. Co to myslíš?

Sókr. Hroznou, Faidre, hroznou řeč jsi ty sám přednesl a také mne jsi přinutil pronésti.

Faidr. Jak to?

Sókr. Poštilou a téměř bezbožnou; jaká by mohla být nad takovou hroznější?

Faidr. Žádná, ač jestiže máš pravdu.

Sókr. Cožpak nepokládáš Eróta za syna Afrodítina a za boha?

Faidr. Ovšem, říkájí mu tak.

- Sókr.* Avšak nikoli Lysias ani ta tvá řeč, která byla pronesena mými ústy, od tebe očarovanými. Jestliže pak jest, jako že jest, Erós bhñ nebo něco božského, nemohl by být nic zlého, ale ty dvě nyní pronesené řeči mluvily o něm tak, jako by byl

něco takového. V tom se tedy prohřešovaly proti Erótovi a dále jest velmi roztomilá jejich počestlost, že ačkoli nemluví nic rozumného ani pravdivého, honosí se, jako by něco znamenaly, jestliže snad oklamou některé bláhové lidi a nabudou u nich slávy. Méně tedy je, příteli, nutno se očistit; jest pak pro ty, kdo se proviníjí v řečech o osobách mýtů, starý způsob očisty, kterého Homér neznal, ale který znal Stésichoros.³⁸ Neboť když byl zhaven zraku pro urážku Heleny, nezůstal bez rady jako Homér,³⁹ nýbrž jakožto músický člověk poznal přičinu a hned píše:

*však není pravdivá tato řeč,
a nevstoupilas na loď krásné kryton
a na hrad trójský jsi nepřišla...*

a tak, složiv celou tak řečenou *Palinódii*, ihned prohlédl. Já tedy budu právě v téhle věci moudřejší než oni; dříve totiž, než se mi něco stane pro urážku Eróta, pokusím se mu dáti náležitě odvolání, s obnaženou hlavou, a ne jako tehdy ze studu zalálen.

Faidr. Nad tato slova, Sókrate, bys mi byl nemohl říci nic příjemnějšího.

Sókr. Vždyť jistě uznáváš, dobrý Faidre, s jak malým ostychem byly proneseny obě ty řeči, i tato má, i ta, která byla přečtena ze zápisu. Neboť kdyby nás náhodou slyšel člověk šlechtěné a mírné povahy, který miluje nebo někdy dříve miloval druhého také s takovou povahou, jak vykládáme, že milovníci začínají pro maličkosti velká nepřátelství a chovají se k miláčkům závistivě a škodlivě, nemyslíš, že by se domníval, že slyší lidi vyrostlé někde mezi lodníky, lidi, kteří neviděli žádné užlechtilé lásky, a že by byl dalek toho, aby souhlasil s naším tupením Eróta?

Faidr. Snad, při Diovi, Sókrate.

Sókr. Proto já ze studu před tímto posluchačem a z bázně před samým Erótem toužím jakoby spláchnouti slanosť toho,

co jsem slyšel, pítinou vodou jiné řeči; radím pak i Lysiovi, aby co nejrychleji napsal, že za stejných okolností je třeba vyhovovat spíše mllovníku než nemilujícímu.

- Faidr.* Však dobře věz, že tomu tak bude; neboť když ty proneseš chvalořeč na mllovníka, musí být Lysias ode mne přinucen, aby o téže věci zase napsal řeč.

Sókr. To věším, dokud budeš ten, který jsi.

Faidr. Tedy jen směle mluv!

Sókr. Kdepak mám toho hocha, ke kterému jsem mluvil? Aby vyslechl i toto a aby se nestalo, že by bez vyslechnutí dříve vyhověl nemilujícímu.

Faidr. Ten je stále přítomen vedle tebe hodně blízko, kdyžkoli chceš.

- 244 *Sókr.* Taktó tedy věz, krásný hochu, že ta dřívější řeč byla řeč Faidra Pythokleova, občana z Myrrhinúntu; ale ta, kterou hodlám pronést, je Stésichora, syna Eufémova, z Himery. Má pak znít takto:

- „Není pravdivá řeč,⁴⁰ která tvrdí, že má-li někdo mllovníka, musí spíše vyhovovati nemilujícímu, a to z toho důvodu, že onen šlí, tento však je zdravé mysli. Kdyby totiž tomu bylo jednoduše tak, že šílenost je něco zlého, byl by ten důvod správný; ve skutečnosti však se nám dostává působením šílenosti největších dober, je-li ovšem dávána darem božím. Neboť i věštkyně v Delfách i kněžky v Dódóně⁴¹ v šílení vykonaly pro Helladu, v soukromém i veřejném životě, mnoho dobrého, avšak při zdravém rozumu málo nebo nic; a kdybychom mluvili o Sibylle i o jiných, kteří ve věšteckém nadchnutí svými předpověďmi mnoha lidem mnoho dobře zařídili pro budoucí čas, šířili bychom řeč o věcech každému zřejmých. Avšak na toto svědeckví je záhodno poukázat, že i za starých časů ti, kteří stanovili jména, nepokládali šílenost, *mania*,⁴² za něco ošklivého ani za potupu; nebyli by totiž vpleli právě toto jméno do překrásného umění, kterým se posuzuje budoucnost, a nebyli by je nazvali *maniké*. Naopak soudíce o ní, že je to věc

krásná, kdykoli vzniká božím údělem, v tom přesvědčení jí dali to jméno, ale lidé nynější doby nekusně do něho vložili hlásku *r* a nazvali to věštecké umění *maniké*. Vždyť i ten způsob hledání budoucnosti, kterého užívají věštcí rozumoví, prostřednictvím ptáků a jiných znamení, pojmenovali *oionistiké*, protože z činnosti mysli poskytují lidskému mínění (*oiezeis*) rozum (*mún*) a vědomost (*historian*), ale nyní v nové době nazývají ten způsob *oionistiké*, chtějíce tím dlouhým *ó* dodat tomu slovu velikoleposti. Nuže, oč je prosté věštecví (*maniké*) dokonalejší a vážnější nad prakopravecvtví (*oionistiké*), i jmenem i věcí samou, o tolik je podle svědeckví starých krásnější šílenost, která je z boha, nad rozumnost vznikající u lidí. Také při nemocech a svrchovaných útrapách, které Ipějíl na některých rodech pro staré hněvy odněkud vzniklé, nalezla vzniklá prorocká šílenost, jež se utekla k modlitbám a božím službám, zproštění pro ty, kterým se ho mělo dostati; nabyvši tam očisti a zasvěcovacích obřadů, spasila toho, kdo jí byl úcasten, pro přítomnou i pro potomní dobu tím, že nalezla pro správně šíleného a posedlého vysvobození z přítomných útrap. Třetí pak je posedlost a šílenost pocházející od mūs; ta zachvacuje duši něžnou a nepřístupnou všednosti, probouzí ji a do vytržení uvádí pro písne i jiné básnické tvoření, a vyzdobujíc nesčíslné činy předků, vychovává potomky; kdokoli však přijde ke druhým básnickým bez šílení od mūs, jsa přesvědčen, že bude dobrým básníkem již pouhou znalostí umění, je sám nedokonalý, a také básnické dílo rozumného zanikne před dílem šílených.

Tolik a ještě více ti mohu uvést krásných výkonů šílenosti vznikající od bohů. Proto se té věci samé nebojme a žádá řeč nás neznepokojuj naháněním strachu, že je třeba při volbě přitele dávat přednost rozumnému před vzrušeným; ale ať si odnese víleznou odměnu, jestliže dokáže kromě tohoto i to, že láska není posílána od bohů k prospěchu milujícímu i milovanému. My pak musíme zase dokázat opak, že takováto šílenost

c je dávána od bohů k největšímu štěstí; ten důkaz ovšem mudráky nepřesvědčí, ale moudré přesvědčí. Jest tedy nejprve třeba poznati pravdu o přirozenosti božské a lidské duše pozorováním jejích stavů i výkonů; počátek důkazu je tento.

Veškerá duše je nesmrtelná.⁴³ Neboť co se stále pohybuje,⁴⁴ je nesmrtelné; co však pohybuje něčím jiným a jest pohybováno od něčeho jiného, to má ustání pohybu, a tím i ustání života. Jediné to, co pohybuje samo sebe, nikdy se nepřestává pohybovat, protože neopouští samo sebe, nýbrž toto jest i všem jiným věcem, které se pohybují, zdrojem a počátkem pohybu. Počátek však je bez vzniku. Neboť všechno, co vzniká, musí vznikati z počátku, ale on sám nevzniká z ničeho; neboť kdyby počátek z něčeho vznikal, již by to nevznikal počátek. Když pak je bez vzniku, musí být i bez zániku. Vždyť kdyby zahynul počátek, nikdy ani sám z něčeho nevznikne ani nic jiného z něho, jestliže mají všechny věci vznikati z počátku. Takto tedy je počátkem pohybu to, co pohybuje samo sebe. Toto pak nemůže ani zanikati, ani vznikati, sice by musilo veškeré nebe i veškerá země spadnouti v jedno a zastavit se a již by neměly odkud znova dostati pohyb a vznik. Když pak se ukázalo nesmrtelným, co se pohybuje samo od sebe, nebudeme se ostýchatí říci, že právě to je podstata a smysl duše. Neboť každé tělo, kterému se dostává pohybu zvenku, je bezduché, kterému však zevniť, samému ze sebe, oduševněné, protože toto je přirozenost duše; je-li však tomu tak, že není nic jiného, co by pohybovalo samo sebe, než duše, pak je nutné duše jsoucno nevzniklé a nesmrtelné.

Nuže o její nesmrtelnosti dost; o její pak způsobě jest promluvíti takto: Jaké to je jsoucno, je veskrze věc božského a dlouhého výkladu, ale čemu se podobá, na to stačí výklad lidský a kratší; mluvíme tedy tímto způsobem. Dejme tomu tedy, že se podobá srostlině okřídleného spřežení a vozatáje.⁴⁵ A tu koně i vozatáje bohů jsou všichni sami dobří i dobrého původu, ale u ostatních je to smíšeno. Za prvé u nás vůdce řídí

dvojspřeží, dále jeden z koní je u něho krásný a dobrý a také z takového rodu, druhý však je z opačného rodu a opačných vlastností; tu pak je řízení u nás nutné nesnadné a trapné. A pokusme se pověděti, jakým způsobem vznikly živok smrtelný a nesmrtelný. Veškerá duše pečuje o to, co je bezduché, a obchází po veškerém světě, hned v té, hned v jiné podobě. Tu je-li dokonalá a okřídlená, vznáší se ve výšinách a pobývá v celém vesmíru, avšak ta, která ztratila peruti, padá, až se zachytí něčeho pevného; tam se ubytuje, uchopivši zemité tělo, jež se pak zdánlivě samo pohybuje působením její síly, a to celé spojení duše a pevné tělo, bylo nazváno „živok“ a dostalo přijmení „smrtelný“; avšak pojem živoka nesmrtelného nevznikl ze žádného rozumového úsudku, nýbrž si vytváří boha, jehož jsme ani neviděli, ani dostatečně myslí nepojali, jakéhosi živoka nesmrtelného, majícího duši, majícího i tělo, u něhož však jsou tyto složky srostlé pro všechny čas. Ale tyto věci ať se mají tak, jak je bohu milo, a tak ať se o nich mluví; avšak vezměme příčinu té ztráty perutí, pro kterou z duše opadávají. Jest pak asi takováto:

Síla perutí svou přirozeností vznáší, co je těžké, vzhůru a dováží to tam, kde bydlí rod bohů. Má pak asi ze všech tělesných věcí nejvíce společenství s tím, co je božské; božské je krásné, moudré, dobré a má všechny takové vlastnosti; těmito pak věcmi se opeření duše nejvíce živí a nabyvá z nich vzrůstu, kdežto tím, co je ošklivé a zlé, a jinými opačnými věcmi hyne a je ničeno. A tu veliký vůdce na nebi Zeus, řídě okřídlený vůz, jede první, všechno pořádaje a o všechno se staraje; za ním pak následuje vojsko bohů a daimonů, spořádané v jedné nácti oddílů. Zůstává totiž jediná Hestia v domě bohů; ostatní pak bozi, kteří jsou zařaděni do počtu dvanácti,⁴⁶ jedou v čele podle pořadí, jak byl každý zařaděn. Tu pak je mnoho vzácných podívaných a cest uvnitř nebes, kterými jezdí rod blažených bohů, přičemž každý z nich dělá své dílo, a za ním následuje, kdo kdy chce a může; neboť závist nemá místo u-

- b vnitř božského sboru. Kdykoli pak jdou k hostině a kvasu, ubírají se strnou cestou vzhůru k vrcholu nebeské klenby; tam pak vozy bohů jedou snadno, jsouce rovnovážně dobře řízeny, ale ty ostatní ztěžka, neboť je svažuje ten španositi účastný kůň, který u vozataje nebyl dobře vychován, klesaje a tíhna k zemi. Tu pak nastává duši svrchovaný svízel a zápas. Duše zvané nesmrtečné, když se octnou na vrcholu, projedou ven a stanou na hřbetu světa; jak se tam zastaví, otáčení nebes je vozí dokola s sebou a ony se dívají na věci vně světa.

- c Ta nadsvětelní místa dosud žádny z našich básníků neopřeval, jak by zasloužila, ani nikdy nebude opěvovat. Má se to s nimi takto – musím se totiž odvážít pověděti pravdu, zvláště když mluvím o pravdě: tento prostor zaujímá bezbarvá, beztvářá a nehmataelná jsoucnost vskutkan jsoucí, 47 viditelná jedinému řídicí duše, rozumu, k níž se vztahuje pojem pravdivého vědění. Protože se pak mysl boha i veškeré duše, které na tom záleží, aby dostala, co jí patří, živí rozumem a čisným vědáním, proto se raduje, když po čase spatří to, co jest, a pohlížejíc na pravdivé věci, syří se a má se dobře, až ji otáčivý pohyb kruhem donese na totéž místo. A na té okružní cestě vidí samu spravedlnost, vidí i rozumnost, vidí i vědění, ne to, které je spojeno s děním, ani to, které je jiné při každém ze jsoucen od nás nyní tak nazývaných, nýbrž to vědění, které je v tom, co je vskutkan jsoucí; a když spatří takto i ostatní skutečná jsoucna a užije té hostiny, sestoupí opět do nitra světa a přijde domů. Když pak tam přijde, vozataj postaví koně ke žlabu, předhodí jim ambrosii a k ní jim dá za nápoj nektar.

- 248 A to je život bohů; co se tyče ostatních duší, ta, která nejlepe následuje boha a jemu se připodobní, pozdvihne hlavu svého vozataje do vnějšího prostoru a spolu s bohem projede ten okruh, znepokojována jsouc od koní a jen stěží mohouc uvídnět jsoucna; jiná pak časem ji zdvihne, časem se spustí dolů a pro násilné počínání koní některá jsoucna uvídní, jiná ne. Ostatní duše dychtí sice všechny po tom, co je nahoře,

a následují, ale nemožou tam, a tu konají spolu tu okružní cestu jsouce ponořeny dolů, šlapají po sobě vespolek a do sebe vrážejí, pokoušejíce se dostatí jedna před druhou. Tu vzniká nesmírný hluk, zápas a lopocení, přičemž se vinou španých vozatajů mnohé zmrazčují, mnohým pak je zuráženo mnoho peří; a všechny přesto, že vynakládají velkou námahu, odcházejí neúčasniny podívané na jsoucno a po odchodu se nasyccují pouhým mňnéním.⁴⁸ A přičinou onoho velikého usilování uvídní, kde je rovina pravdy, je to, že z tamější louky pochází pasva přihodná pro nejlepší složku duše a tím že se živí ústroj peruti, kterou je duše nadnášena.

A tento jest zákon Adrasteiin.⁴⁹ Která duše jako průvodkyně boha uvídní něco z pravdivých věcí, budíž až do druhého kruhu prosta obtíží, a bude-li moci dělatí to stále, budíž stále prosta pohromy; avšak když nemožouc postáčiti neuvídní a nějakou shodou okolností se naplní zapomenutím a špaností, a tak se zatíží, zatížena pak pozbuude peruti a padne k zemi, tehdy – tak jest zákon – nemá býti tato duše vsazena při prvním zrození do žádného zvířechu tvora, nýbrž ta, která uvídní nejvíce, má býti vsazena do zárodku budouccho filosofa, milovníka moudrosti, nebo milovníka krásy nebo některého služebníka mūs a Erotá, druhá do zákonného krále nebo válečníka a vladáře, třetí do politika nebo nějakého hospodáře a peněžníka, čtvrtá do gymnastika, milovního námah,⁵⁰ nebo do někoho, kdo se bude zabývatí léčením těla, pátá povede nějaký život věštecký nebo zasvěcovatelský; šesté se hodí člověk básnivý nebo někdo jiný z těch, kdo se zabývají napodobováním, sedmé řemeslník nebo rolník, osmé sofista nebo demagog, deváté tyran. A kdo u těchto všech prožije svůj život spravedlivě, nabývá lepšího údělu, kdo nespravedlivě, horšího; neboť do téhož stavu, z kterého každá duše přišla, se nevrací po deset tisíc let – před touto dobou se totiž neopeřuje –, kromě duše toho, kdo nezáludně filosofoval neb filosoficky miloval; tyto v třetím tisíciletém kruhu, jestliže si zvolí třikrát za sebou

- takovýto život, nabudou takto perutí a v třítisícím roce odcházejí. Ostatní však, když skončí první život, jsou postaveny před soud a po soudu jedny přijdou do podzemních káznic a tam pykají tresty, druhé pak jsou Spravedlností vyneseny na jakési místo na nebi a tam tráví život způsobem hodným toho života, který prožily v lidské podobě. Po tisíci letech jedny i druhé přicházejí k losování a volbě druhého života, a tu si každá volí, který chce; tu přichází lidská duše i do života zvířete a ze zvířete se vrací, kdo byl kdysi člověkem, zase do člověka. Neboť do této podoby se nedostane ta duše, která nikdy neuvíděla pravdu. Člověk totiž musí poznávat podle tak řečeného *eidos*, pojmového druhu,⁵¹ jenž vychází z mnoha vjemů a je rozumovým myšlením sbírán v jednotu; toto pak jest vzpomínání na ona jsoucna, která kdysi uviděla naše duše, když konala cestu spolu s bohem, když se povznesla nad ty věci, o kterých nyní říkáme, že jsou, a pozdvihla hlavu k skutečnému jsoucnu. Proto tedy náležitě nabývá perutí jediné mysl filosofova; neboť ta jest svou pamětí podle možnosti stále u oněch jsoucen, u kterých je bůh, jenž proto je božský. Zachází-li pak muž správně s takovýmto vzpomínkami a je stále zasvěcován dokonalými způsoby zasvěcování, stává se vskutku dokonalým, on jediný; protože se však straní lidských zájmů a stýká se s tím, co je božské, je kárán od lidí, jako by byl pomatený, ale lidem je skryto, že má v sobě boha.
- Tak se tedy celá řeč dostala sem k výkladu o čtvrté šílenosti – to je ta, kdykoli někdo, vida pozemskou krásu a vzpomínaje si na tu pravdivou, nabývá perutí a při tom opeřování se snaží vzlétnouti, ale nemůže, a tu jako pták hledí vzhůru a o věci dole se nestará, a proto je obviňován, že si vede šíleně –, toto ze všech božských vytržení je nejlepší a nejlepšího původu i pro toho, kdo jím je zachvácen, i pro toho, kdo v něm má podíl; a ten, kdo miluje krásno a je účasten této šílenosti, nazývá se milovníkem. Neboť jak bylo řečeno, každá lidská duše přirozeností samou spářila jsoucna, sice by nebyla přišla do

- tohoto života; avšak vzpomínati si podle těchto věcí zde na ona jsoucna není každé snadno, ani těm, které jen krátce tehdy uviděly, co tam je, ani těm, které po pádu sem měly to neštěstí, že se působením některých styků obrátily k nespravedlnosti a jsou stíženy zapomenutím na ty svaté věci, které tehdy uviděly. Tak jich zbývá jen několik málo, které mají dostatečnou sílu paměti; a tyto, kdykoli uvidí nějakou napodobeninu tamějších jsoucen, jsou vzrušeny a již nejsou své,⁵² ale nevědí, co je ten stav, protože to nedovedou náležitě rozpoznati. A tu, pokud jde o spravedlnost, rozumnost a všechny jiné duším cenné věci, u těch není žádné záte na jejich zdejších napodobenínách, nýbrž k jejich obrazům přistupují jen nemnozí lidé, a to jen stěží, prostřednictvím slabých smyslů, a dívají se na rod toho, co je vypočteno. Avšak krásu bylo tehdy vidět zářící, když spolu se šťastným průvodem – při němž jsme my následovali Dia, jiní jiného boha – duše uviděly blažené vidění a podívání a byly zasvěcovány zasvěcováním, které sluší nazvati ze všech nejblazeštějším; to jsme slavili, sami jsouce celiství a prositi utrpení, která nás v pozdějším čase čekala, a celiství, jednoduchá, nechvějná a šťastná byla i ta zjevení, v která jsme byli uváděni a na která jsme se dívali v čisté záti, jsouce čisti a nepoznamenáni tím, co s sebou nyní nosíme a co jmenujeme tělem,⁵³ jsouce k němu připoutáni na způsob škeble.
- Nuže, toto buď již darováno vzpomínce, pro niž jsme z touhy po tom, co tehdy bylo, nyní mluvili poněkud obšírněji; avšak co se týče krásy, ta, jak jsme řekli, zářila mezi oněmi jsoucny, a když jsme přišli sem, postihli jsme ji nejjasnějším z našich tělesných smyslů, nejjasněji se třípytí. Neboť zrak jest z našich tělesných smyslů nejbystřejší, ale moudrost jím nevidíme – byly by to hrozně lásky, které by vzbuzovala, kdyby dávala nějaký takový jasný obraz, vcházející do zraku, a podobně ostatní věci hodné milování;⁵⁴ takto jediná krása dostala tento úděl, že je nejpatrnější a nejmilosnější. Tu pak kdo není nově zasvěcen

251

nebo kdo je zkažen, nespěje rychle odsud tam ke kráse samé, když se dívá na zdejší věc podle ní pojmenovanou, a proto přitom pohledu nepocituje úcty, nýbrž poddáv se rozkoši po způsobu čtverožce chce se pářit a plodit děti a, přátele se s bujností, nebojí se ani se nestydí honit se za rozkoší i proti přirozenosti. Ale kdo byl nedávno zasvěcen, kdo mnoho užil tehdejší podívané, kdykoli uvidí božský obličej, dobře vypodobňující krásu, nebo nějaký takový útvar těla, nejprve se zachvěje a obejde ho cosi z tehdejších hrůz, potom dívaje se na ten zjev ucívá jej jako boha, a kdyby se nebál zdání přílišné šlénosti, obětaval by svému miláčku jako soše a bohu. Když jej uvidí, tu jako z hrůzy v něm nastane proměna, zachvátí ho pot a nezvyklé horko; přijav totiž očima výron krásy, jímž se zavlažuje ústrojí peruti, zahřeje se, a když se zahřeje, roztají kolem puků, které byly dříve tvrdostí sevřeny a bránily pučení, ale když nastal příliv potavy, brky perí nabobtnají a vyrazí z kořenu po celém povrchu duše: byla totiž dříve všecka opeřena. A přitom celá vše a pučí, a jako vzniká dětem bolest, když jim rostou zuby, svrbění a píchání v dásních, tutéž bolest cítí duše toho, komu počíná narůstati perí; vše a má píchání a svrbění, vyrážejíc peruti. Tu když se dívá na mladistvou krásu a přijímajíc částečky, *meré*, *odtantud přicházející a plynoucí* – jež se proto nazývají *himeros*, *touha*⁵⁵ –, zavlažuje se a zahřívá, okřívá od bolesti a má radost; kdykoli se však duše vzdálí a zaschne, ústí průchodů, kudy vyráží perí, se scvrkají, zavrou a zamýkají puký perí, a ty pak, jsouce spolu s touhou uvnitř uzamčeny, vyskakují jako tepny, každý dotírá na svůj průchod, takže duše, jsouc všecka kolem dokola bodána, je rozčlivena a cítí bolest, ale přitom naopak zase se raduje, protože má vzpomínku na krásný zjev. Ze směsi obou těch pocitů je poplašena podivností toho stavu a nevědouc si rady zuří a šléností jata ani nemůže v noci spát ani ve dne vydržet na jednom místě, nýbrž běhá s touhou tam, kde myslí, že uvidí toho, kdo má tu krásu: když pak jej uvidí

a přijme do sebe přitok té milostné touhy, uvolní průchody tehdy ucpané, oddechne si, přestane cítit bodání a bolesti a okouší tu zase v přítomné chvíli nejsladší rozkoš. Proto se odsud dobrovolně nevzdaluje a nikdo jí není dražší než ta krása, zapomíná na rodiče, na bratry i na všechny druhy, nic si z toho nedělá, když jmění zanedbáváním hymne, pohrdne všemi zásadami o zákonnosti a slušnosti, jimiž se předtím vychlouvala, a je hotova sloužiti a lhat, kdekoli by ji nechali co nejlíže u její touhy; neboť kromě toho, že má úctu k člověku majícímu krásu, nalezla jediného lékaře největších útrap. Tento pak stav, krásný hochu, ty, ke kterému pronáším svou řeč, jmenují lidé erotem, láskou, avšak až uslyšíš, jak jej nazývají boží, bezpochyby se při svém mládí zasměješ. Uvádějí, myslím, někteří z homérovců ze zasvěcené básně dva verše na Eróta, z nichž je druhý velmi bujný a ne příliš pořádný; pějí pak takto:

*lidí smrtelných plémě mu říká létavý Erós,
boží však Pterós⁵⁶ jej zvou, to pro sílu rostící perí.*

Témto je ovšem možno věřiti, a možno i nevěřiti; přece však příčina stavu milujících je právě toto.

Nuže, byl-li zachvácený jedním z průvodců Diových, může nésti těžší břímě křídlojmenného; kteří však jsou služebníci Areovi a s ním konali tu obřízku, kdykoli jsou postiženi od Eróta a domnívají se, že se jim od milovaného činí nějaká křivda, mají chuť vraždit a jsou hotovi zabít i sebe i své miláčky. A takto každý žije, dokud je neporušen a žije první zrození na tomto světě, podle toho boha, jehož byl průvodcem, přičemž ho jak možno cítí a napodobuje, a tímto způsobem obcuje i s milovanými i s ostatními lidmi a tak se k nim chová. Svou lásku si vybírá mezi krásnými každý podle své povahy, a jako by to byl pro něho bůh, vytváří si jej a zdobí sochu, aby jej uctíval a posvátnými úkony oslavoval. A tu průvodci Diovi hledí, aby jejich milovaný byl *dios*, jasný, svou duší; zkoumají

- tedy, je-li člověk nadaný pro filosofii a vůdcovství, a když ho naleznou a do něho se zamilují, dělají všechno, aby něčím takovým byl. Jestliže tedy nejsou již od dřívějšíka oddáni té činnosti, tehdy se do ní dají; učí se, kde čemu mohou, i sami dobývají poznatků, hledíce pak naléztí sami u sebe přirozenou povahu svého boha, docházejí úspěchu silnou nutností dývat se na svého boha. Dotýkájce se ho vzpomínáním, v božském vyutření přijímají z něho zvyky a činnosti, pokud je člověku možno nabýti podílu boha; a pokládajíce milovaného za příčinu těchto věcí mají ho ještě více rádi, a co čerpají z Dia jako bakchantky, to vlévají do duše milovaného a tak její činí co možno nejpodobnějším svému bohu. Kteří pak zase byli v průvodu Héřině, hledají povahu královskou, a když ji naleznou, dělají s ní všechno totéž. Průvodci Apollónovi a tak každého z bohů, řídic se vzorem svého boha, hledí, aby jejich miláček měl také takovou povahu, a když ho získají, svým vlastním napodobováním boha i tím, že působí na svého miláčka a dávají mu směr, vedou ho, pokud je každému možno, k činnosti a k podobě onoho boha; přitom si nepočínají vůči svému miláčku se závistí ani s nedůstojnou nepřítizí, nýbrž jednájí tak, že se pokoušejí co nejvíce ho přivéstí úplně k úplně podobnosti sami se sebou i s tím bohem, kterého uctívají. Takto se tedy dostává milovanému, jestliže je chycen, od toho, kdo zeshlél láskou, krásného a šťastného zájmu a zasvěcení, jaké dávají pravdivě milující, jestliže vykonají, oč se snaží tak, jak jsem vyložil. Ono chycení pak se děje tímto způsobem.
- Na začátku této řeči jsme rozdělili každou duši na tři části, na jakési dvě složky podoby koňské a na třetí složku podobnou vozatají; toto rozdělení podržme ještě i nyní. Z těch koní, řeči jsme, jeden je dobrý, druhý ne; avšak v čem záleží zdatnost toho dobrého nebo špatného, to jsme nevyložili, ale nyní to musíme říci. Tedy ten z nich, který je v krásnějším stavu, je svým vzhledem přímý a s tělem pravidelně rozčleněným, s vysokou šíjí, nos má vypouklý, je bílé barvy, černo-

- oky, milovník citu s uměřeností a studem, přítel pravdivého mínění, nepotřebující ran, je řízen jedině pobídkou a slovem; ale ten druhý je zase křivý, tělnatý, sestavený bez ladu a skladu, má silnou šíjí, krátký krk, je ploskonosý, barvy tmavé, světlouky, krevnatý, přítel zpučnosti a vychloubání, na usích chlupatý, hluchý, poslouchající, a to ještě stěží, toliko biče a bodců. A tu když vozataj uvidí milostný zjev a v celé duši se tím dojmem rozeběje i je naplněn bodáním dráždění a touhy, tu ten kůň, který je vozataje poslušný, jako vždycky i tehdy jsa přemáhán studem zdržuje sám sebe, aby skokem nenapadl milovaného; ale ten druhý nedbá již ani bodání vozatajova ani biče, nýbrž vyskakuje a prudce se žene a působě spřeženci i vozataji všeliké nesháze nutí je jít k miláčku a zmiňovat se mu o vděku milostné rozkoše. Ti dva se zpočátku vzpírají a mrzí, že jsou donucováni k hrozným a nezákonným věcem; ale nakonec, když nemá zlo žádných mezí, dávají se věsti a jdou, povolivše a slibivše, že udělají, co se jim přikazuje. A tak se ocnou u miláčka a uvidí jeho zářící zjev.
- U vozataje, když ho uvidí, paměť se přenesse ke skutečnosti krásy a opět ji uvidí stojící s uměřeností na posvátném podstavci; a když ji ona uvidí, ulekne se, v úžasu padne naznak a zároveň jest přinucena strhnouti ořeže dozadu tak prudce, že oba koně dosechnou na kytěle, jeden dobrovolně, protože se nevzpírá, ale ten vzpurný s velkým odporem. Když pak odejdou dále, onen ze studu a strnutí zalije celou duši potem, tento však, když ho přejde bolest, kterou pocítil od uzdy a pádu, sotva si oddechne, počne hněvivě láti, prudce vyčítaje vozatajovi i svému souspřeženci, že ze zbabělosti a nemužnosti utekli a porušili svůj slib; nutí je, proti jejich vůli, znova tam jít a jen stěží povolí jejich prosbám, aby se to odložilo najinudy. Když pak přijde umluvený čas a oni dělají, jako by na to zapoměli, upomíná je a násilím, ržáním i vlečením je přinutí opět se přiblížit k miláčku s týmiž řečmi, a když jsou blízko, shýbne se, natáhne ohon, zakousne se do uzdy

e a nestoudně je vleče: avšak vozatají ještě více zakusí zase ten pocit, padne nazad jako u překážky, a ještě více vytrhna silou uzdu zpátky ze zubů vzpurného koně, zkravaví ten zlý jazyk i dásně a sraze mu nohy i boky k zemi způsobí mu bolesti. Když ten špatný kůň mnohokrát zakusí téhož a ustane od své vzpurnosti, pak již zkrátunv následuje vozatajovy rozumnosti, a kdykoli uvidí krasavce, hyne strachem; takže tehdy již se stává, že duše milovníkova chodí za mláčkem v studu a strachu.

255

A protože ten je jako báh uctíván všemi službami nikoli od přetvářejícího se milovníka, nýbrž od toho, který je opravdu zachvácen tím citem, a protože je sám svou povahou přítelem svému citeli – i když snad byl v dřívější době od společníků nebo od některých jiných lidí od něho odvrácen jejich řečmi, že je ošklivé stýkati se s milujícím, a proto milovníka odstrkuje –, tu postupem času již její přivede věk i potřeba k tomu, aby ho připustil ke stykům; vždý přece není přirozeným řádem dovoleno, aby byl zlý přítelem zlému, ani aby dobrý dobrému nebyl přítelem. Když pak ho k sobě připustí a seznámí se s jeho řečmi i chováním, tu hned oddanost milujícího překvapuje milovaného, který dobře pozoruje, že míra přátelství, které mu prokazují všichni jiní přátelé a příbuzní dohromady, není nic proti tomu přítelem ovládnutému bohem. Když pak to koná delší čas a bývá v jeho blízkosti a přitom se ho dooýká i v gymnasiích i v jiných společnostech, tu již pramen onoho proudu, ježž Zeus, miluje Ganyméda,⁵⁷ pojmenoval *himeros*, touha, bohatě plyne k milovníku a jednak vnikne do něho, jednak, když už je zcela naplněn, odtéká ven; a jako se vír nebo nějaká ozvěna odráží od hladkých a tvrdých stěn a nese se zpět tam, odkud vyšla, tak se ten proud krásy vrací nazpět do krasavce očima; tudy vchází podle své přirozenosti do duše. I přijde a naplní její a přitom zavlažuje průchody peří, popudí k opeřování a naplní zase duši milovaného láskou. A tu miluje, ale je v nejistotě, koho; a ani neví, co se s ním stalo, a nedovede to říci, nýbrž jako by si byl od jiného nakazil oči, nedovede

pověděti příčinu a ani nepozoruje, že se jako v zrcadle vidí v milujícím. A když ten je přtomen, přestává ho týmž způsobem jako onoho bolesti, avšak když je vzdálen, týmž způsobem zase touží, jako jest předměttem touhy, a je v něm Anterós, otraz Erióta; on však mu říká jinak a myslí, že to není láska, nýbrž přátelství. Touží pak podobně jako milovník, ale slaběji, viděti, dooýkati se, líbat, spolu líhati; a pak, jak lze čekati, hned potom to také dělá. A tu na společném lůžku nezkroutný kůň milovníkův má pohotově, co by řekl vozatajovi, a požádá je za mnoho útrap malý požitek; kůň mláčekův nemá sice co říci, ale zdůřen smyslností a nevěda si rady objímá milovníka a líhá, laskaje se s ním jako s člověkem velmi oddaným, a když spolu leží, jde tak daleko, že by neoddeřel, co na něm jest, vyhověti milujícímu, kdyby ho o to požádal; avšak tu se zase jeho souspřeženec spolu s vozatajem proti tomu se studem a rozumem vzpírají.

256

Jestliže pak tu zvířeti lepší složky duše a přivedou k zřízenému životu a filosofii, takoví lidé tráví vezdejší život blaženě a v svornosti, majíce v moci sami sebe a jsouce spořádání, když si podrobili to, čím vznikala špatnost duše, a osvoobodili to, čím vznikala zdatnost. Po skončení tohoto života nabudou perutí a lehkosti a mají získáno vítězství v jednom ze tří zápasů vpravdě olympijských,⁵⁸ vítězství, nad které nemůže člověku poskytnouti většího dobra ani lidská rozumnost, ani božská šlišenost. Avšak povědou-li život hrubší a nefilosofický, ale žádostivý citi, tu asi brzy v opilstosti nebo při některém jiném nedostatku péče ti dva jejich nezřízení tahouni napadnou jejich duše nestřežené, svedou je dohromady a zvolí si i provedou to, co bývá od obyčejných lidí pokládáno za blaho; a když to provedou, v ostatním čase toho sice již užívají, ale zřídka, protože dělají věci, které nejsou rozhodnutím celé duše. Tu pak žijí i tito ve vzájemném přátelství, ale v menším než tamti, i za trvání lásky i když z ní vyjdou, soudíce, že si navzájem dali i jeden od druhého přijali největší záruky a že je

nesmějí nikdy zrušiti a vejřiti v nepřátelství. A na konci života vycházejí z těla sice bez peruti, ale s náběhem k opeřování, takže si odhašejí nemalou odměnu za svou erotickou šílenost; neboť pro ty, kteří již začali podnebeskou cestu, stanoví zákon, ne aby ještě přišli do tmy a na cestu pod zemí, nýbrž aby prožili valí jasný život a byli šťastni na společné cestě a aby se jim za jejich lásku jednou zároveň dostalo peruti.

257 Tyto tak bohaté a tak božské dary ti dá, hochu, přátelství milovnkovo; avšak důvěrné styky nemilujícňo, s příměsí lidské rozumnosti, jež rozdělují dary lidské a skrovné a zrodí v přátelské duši nízkost, vychvalovanou od množství jako zdatnost, způsobí, že se ta duše bude devět tisíc let nerozumná kolotat po zemi i pod zemí.

Zde máš, milý Eróte, tu *palinódiu*, podle našich sil co nejkrásnější a nejlepší, jako dar i pokutu, jež musila být kvůli Faidrovi pronesena po všech stránkách básnicky a zvláště básnickými slovy. Nuže odpusť mi tu dřívější řeč a příjmi zavědek touto; buď mi přízniv a milostiv a to erotické umění, které jsi mi dal, mi v hněvu ani neodímej ani nekaz, nýbrž dej, abych byl u krasavců ještě více vážen nežli nyní. A jestliže jsme ti v předešlé řeči řekli něco nepřijemného, Faidros a já, dávej vinu Lysiovi, otci toho námětu; zdržuj ho od takových řečí a obrať ho k filosofii, jako je k ní obrácen jeho bratr Polemarchos, aby také zde tento jeho milovnk již nebyl rozdvojen, nýbrž aby, jsa oddán filosofickým řečem, šel ve svém životě přímo k Erótu.“

c *Faidr.* Modlím se spolu s tebou, Sókrate, aby se to stalo, je-li to pro nás lepší. Nad tvou řečí však jsem již dávno pln obdivu; o tolik jsi ji udělal krásnější nežli tu první! Proto mám strach, aby se mi Lysias neukázal všedním, bude-li totiž chtít postaviti proti ní jinou. Vždyť také nedávno, podivuhodný příteli, kterysí politík utrhacně naň útoče právě tohle mu vyřýkal a v celé své utrhacně řeči ho nazýval *logograftem*,⁵⁹ pisatelem řečí. Je tedy možné, že by se nám snad ze cizířadosti zdržel psaní.

Sókr. Směšné to mínění pronášíš, mladý muži, a hrubě se mýlíš o svém druhu, jestliže ho pokládáš za tak lekávého. Snad si také myslíš, že mu ten utrhacňý útočnk říká ta slova s hanlivým úmyslem.

Faidr. Ano, bylo to vidět, Sókrate; a víš jistě i sám, že ti, kteří mají v obcích největší moc a jsou nejváženější, stydí se psát řeči a zanechávat po sobě své spisy, bojíce se mínění budoucnosti, aby nebyli nazýváni sofisty.

Sókr. To je vytáčka,⁶⁰ Faidre. Ty nepozoruješ, že nejdomyšlivější z politiků nejvíce touží po spisování řečí a po zachávání spisů; vždyť když píš nějakou řeč, tak mltie se chovají ke schvalovatelům, že ještě uvádějí na prvním místě ty, kteří je všude chválí.

Faidr. Jak to myslíš? Já nerozumím.

Sókr. Nerozumíš, že je na začátku u politiká na prvním místě napsán schvalovatel?⁶¹

Faidr. Jak to?

Sókr. „Usnesla se“, tak se tuším říká, „rada“ nebo „lid“ nebo oba a „ten a ten navrhoval“ – tu ovšem mluví ten pisatel s velkou vážností a s velebením sám o sobě –, potom mluví dále, ukazuje schvalovatelům svou moudrost, a přitom někdy stvoří spis velmi dlouhý; či nezdá se ti, že taková skladba není nic jiného než sepsaná řeč?

Faidr. Ano, zdá.

Sókr. Tedy jestliže tato řeč obstojí, radostně odchází z dívadla její skladatel;⁶² pakli však propadne a on je zbaven práva zabývat se logografií⁶³ i spisovatelské hodnosti, rmmouí se i on sám i jeho druzi.

Faidr. To jistě.

Sókr. Patrně ne proto, že by pohrdali tou činností, nýbrž že mají pro ni obdiv.

Faidr. Ovšemže.

Sókr. A co když se vyskytne řečník nebo král schopný chopiti se moci Lykúrgovy nebo Solónovy nebo Dareiovy a státi

se v obci nesmrtelným logogratem,⁶⁴ zdalipak nepokládá sám sebe ještě zaživá za bohovorného a zdalipak o něm právě tak nesoudí i lidé pozdějších dob, dívající se na jeho spisy?

Faidr. To jistě.

Sókr. Domníváš se tedy, že někdo z lidí toho druhu, ať je to kdokoli a jakkoli nepřiznivý Lysiovi, ho kárá právě pro tuto věc, že je spisovatelem?

Faidr. Podle toho, co říkáš; to není podobno pravdě; zdáří tu by káral, jak se podobá, svou vlastní zálibu.

d *Sókr.* To je tedy každému zřejmé, že spisování řečí samo o sobě není nic ošklivého.

Faidr. Proč by také bylo?

Sókr. Ale to už je, myslím, ošklivé, mluvití a psání ne krásně, nýbrž ošklivé a špatně.

Faidr. Patrně.

Sókr. Nuže, v čem záleží ten způsob, že se píše krásně a naopak? Je otázka, Faidre, zdali nějak potřebujeme vyzkoušet i v tom Lysiu nebo někoho jiného, kdo někdy něco napsal nebo napíše, buď spis politický nebo o soukromých věcech, ve verši jako básník nebo bez verše jako spisovatel nebásmnický.

e *Faidr.* Tážeš se, zdali potřebujeme? K čemu by tedy člověk, abych tak řekl, žil, když ne pro takovéto rozkoše? Vždyť snad ne pro ony, u kterých je třeba napřed pocítit bolest, sice by nevznikl ani pocit rozkoše, jako tomu je bezmála u všech rozkoší tělesných; proto také jsou právě nazvány otrockými.

Sókr. Času máme dost, jak se podobá; a zároveň, tak se mi zdá, se na nás dívají i cikády, které v takovém vedru nad našimi hlavami zpívají a vespolek hovoří. Tu kdyby uviděly i nás dva, že po způsobu většíny lidí v poledne nerozmlouváme, nýbrž dřímáme a jsme od nich pro svou duševní lenost ukolébáni, právem by se nám posmívaly a myslily by, že jim to přišli do toho útuku nějací otroci a že tu spí jako ovce odpočívající v poledne kolem studánky. Pakli však budou vidět, že rozmlouváme a plujeme mimo ně jako mimo sířeny, odolávají-

ce jejich svodu, snad by nám plhy obdivu daly ten dar, který mají od bohů, aby jej dávaly lidem.

Faidr. A co to mají? O tom jsem totiž patrně dosud neslyšel.

Sókr. Není hezké, aby o takových věcech neslyšel muž, který miluje músy. Vypravuje se, že cikády byly kdysi lidé z toho pokolení, které žilo před narozením mús. Když pak se zrodily músy a objevil se zpěv, tu se někteří z tehdejších lidí dostali rozkoší do takového vytržení, že pro samý zpěv zanedbali jídlo i pití a nic nepozorujíc zemřeli; z těchto potom vznikl rod cikád a dostal od mús ten dar, že po narození nepotřebují výživy, nýbrž bez jídla a bez nápoje hned zpívají až do konce svého života; když potom přijdou k músám, podávají zprávu, kdo kterou z nich učívá ze zdejších lidí. A tu Tersichore činí nad jiné milými ty, o kterých podávají zprávu, že ji učívali v sborových tancích. Eratě pak ty, kteří ji učívali v oboru milostném, a tak i ostatním, podle způsobu, jak je každá učívána; nejstarší pak, Kalliope, a Uranii, jež následuje po ní, oznamují ty, kteří tráví život ve filosofii a učívají jejich músičké umění, neboť ony jsou nejvíce ze všech mús ve styku s nebem a s myšlenkami božskými i lidskými, a proto vydávají nejkrásnější hlas. Z mnohých tedy příčin musíme o něčem mluvit a nespát v době polední.

Faidr. Ano, musíme tedy mluvit.

Sókr. Nuže tedy pozorujeme, co jsme si právě nyní dali za předmet pozorování, jakým způsobem se řeč mluví a píše krásně a jakým opačně.

Faidr. Zřejmě.

Sókr. Zdalipak nemusí být základem toho, co má být pověděno dobře a krásně, myšlení mluvčího, znající pravdu o těch věcech, o kterých hodlá mluvit?

Faidr. O tom jsem slyšel mluvit tak, milý Sókrate, že není nutné tomu, kdo hodlá být řečníkem, učením poznávat věci vskutku spravedlivé, nýbrž které by se zdály spravedlivými množstvím, jež o nich bude rozsuzovat, ani věci skutečně dobré

nebo krásné, nýbrž které se takovými budou zdát; neboť z těch že vychází přemlouvání, a ne z pravdy.

Sókr. „Zamítnout nelze slov“,⁶⁵ Faidre, která pronesou moudří, nýbrž třeba zkoumati, zdali v nich není něco pravdy; a tak nelze nedbatí toho, co bylo nyní řečeno.

Faidr. Správně mluvíš.

Sókr. Zkoumejme to tedy takto.

Faidr. Jak?

- b *Sókr.* Jestliže bych tě já přemlouval, aby sis k obrané proti nepřítelům opatřil koně, ale oba bychom koně neznali, avšak já bych věděl o tobě tolik, že Faidros pokládá za koně to z krotkých zvířat, které má nejdlejší uši –

Faidr. Bylo by to směšné, Sókrate.

- Sókr.* Ještě ne, ale když bych tě vážně přemlouval a skládal chvalořeč na osla, v níž bych ho jmenoval koněm a vykládal, že to zvíře je neocenitelné doma i ve válce, protože se dá upotřebit, aby se z něho bojovalo, je schopné k nošení zavazadel i užitečné k mnoha jiným věcem –

Faidr. To by bylo již docela směšné.

Sókr. Zdalipak není lepší být směšný a přátelský nežli hrozný a nepřátelský?

Faidr. Patrně.

- Sókr.* Stane se, že muž zběhlý v rétorice, který nezná dobré a zlé, je postaven před obec, která je také v takovém stavu, a přemlouvá ji, přičemž pronáší chvalořeč ne o stínu osla jako-by o stínu koně, nýbrž o zlém jako o dobrém; jsa vycvičen v poznávání názorů množství skutečně ji přemluví, aby dělala špatné věci místo dobrých: jakou asi žen by po tom všem sklízela rétorika ze své selvy?

Faidr. Ne příliš pěknou.

Sókr. Nehanobili jsme snad, přáteli, řečnické umění hruběji, než je slušno? To by snad řeklo: „Co to, podivní lidé, tlačáte? Vždyť já nikoho, kdo nezná pravdu, nenutím, aby se učil řečnickví, nýbrž, zmůže-li něco má rada, doporučuji, aby se o mne

ucházel tak, že si napřed získá onu; to však prohláší s důrazem, že beze mne znalost jsoucena nikomu nepomůže, aby uměle působil svou řečí.“

Faidr. A nebude snad mít pravdu, když bude takto mluvit? e

Sókr. Ano, jestliže vystupující důvody mu dosvědčí, že to jest umění. Zdá se mi totiž, jako bych slyšel, že přicházejí ktereši důvody a tvrdí, že lže a že to není umění, nýbrž neumělý cvik; v oboru řeči, praví Lakón,⁶⁶ ani není ani nikdy později nebude pravého umění bez styku s pravdou.

Faidr. Těchto důvodů je potřeba, Sókrate; nuže přiveď je sem a vyšetřuj, co a jak vypovídají. 261

Sókr. Předstupte tedy, ušlechtilí tvorové, a přesvědčujte Faidra, otce krásných dětí,⁶⁷ že nebude-li náležitě filosofovat, nebude ani schopen někdy o něčem mluvit. Faidros ať odpovídá.

Faidr. Tažte se!

Sókr. Nuže, není snad řečnické umění vcelku jakási *psychagogía*, kouzelnické vodění duší skrze řeči? A to nejen na soudech a ve všech jiných veřejných shromážděních, nýbrž i v soukromých, táž ve věcech malých i velikých, jejíž správné užívání není o nic důstojnější, jsou-li jejím předmětem věci vážné, než jsou-li to věci malicherné? Či jak jsi ty o tom slyšel? b

Faidr. Při Diovi, naprosto ne tak, nýbrž nejvíce se snad užívá odborného umění při mluvení a psaní týkajícím se soudů a také při mluvení v řečech k lidu; ale že by mělo větší rozsah, to jsem neslyšel.

Sókr. Což jsi slyšel toliko o Nestorových a Odysseových učebnicích řečnického umění,⁶⁸ které sepsali ti dva ve volných chvílích u Iliá, ale o Palamedových⁶⁹ jsi neslyšel nic?

Faidr. Ví bůh, že ani o Nestorových, jestliže neděláš nějakého Nestora z Gorgii nebo z Thrasymacha a z Theodóra⁷⁰ nějakého Odyssea.

Sókr. Snad. Ale tyto nechme být; ty však řekni, co dělají na soudech sporné strany? Není-li pravda, že se přou? Či co řeckneme?

Faidr. Právě to.

Sókr. O spravedlivém a nespravedlivém?

Faidr. Ano.

d *Sókr.* Tedy kdo to dělá podle pravidel umění, způsobí, že se totéž týmž lidem ukáže jednou spravedlivým, a když bude chtít, nespravedlivým?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. A při řeči k lidu, že se obci budou tytéž věci zdát jednou dobrými, a hned zase opačnými?

Faidr. Tak jest.

Sókr. A nevíme snad o elejském Palamedovi, že mluví podle pravidel umění tak, že se tytéž věci ukazují posluchačům podobnými i nepodobnými, jedněmi i mnohými, trvajícími v klidu i jsoucími v pohybu?

Faidr. Jistě.

e *Sókr.* Netýká se tedy umění sportyech řečí jedině soudů a řešení k lidu, nýbrž, jak se podobá, všechny slovní projevy jsou přednětem jistého jednoho umění, ač je-li takové, toho, kterým člověk bude schopen všechno všemu činiti podobným, pokud jde o věci, s kterými je možno to dělat, a o lidi, před kterými to je možno, a když by jiný dělal přpodobňování a přitom to zakrýval, vynváďeti to na světlo.

Faidr. Jak myslíš něco takového?

Sókr. Ukáže se nám to, zdá se mi, když budeme hledati v tomto směru. Vzniká klam spíše při těch věcech, které se liší od sebe mnoho, či při těch, které se liší málo?

Faidr. Při těch, které málo.

Sókr. Ano, neboť při pomalém přecházení spíše ti ujde, že jsi zašel v opačný směr, nežli při velkém.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Tedy kdo chce jiného oklamat, ale sám nebyt oklamán, musí přesně znát podobnost věcí a nepodobnost.

Faidr. To je nutné.

Sókr. A jestliže nebude znát pravdu jednotlivé věci, zдалipak

bude schopen rozeznávat u ostatních věcí podobnost s tou věcí neznámou, že je malá a veliká?

Faidr. Nemožno.

Sókr. Tedy u těch, kteří mají mínění odporující skutečnosti a se klamou, patrně vznikl tento stav skrze nějaké podobnosti.

Faidr. Aspoň se tak stává.

Sókr. Jest tedy snad možno, aby někdo uměle dovedl způsobovat pomalé přecházení, odváděje prostřednictvím podobností pokždě od skutečnosti k opaku, nebo aby dovedl sám tomu unikati, kdo nenabyl poznání o podstatě každého jsoucna?

Faidr. Ne, nikdy.

Sókr. Směšné tedy, přáteli, a neuměle umění řečí poskytné patrně ten, kdo nezná pravdu a honí se jen za míněním.

Faidr. Skoro se zdá.

Sókr. Chceš tedy, abychom na řeči Lysiové, kterou neseš, i na těch, které jsem já pronesl, uviděli něco z toho, čemu říkáme neumělé a umělé?

Faidr. Ze všeho nejraději, neboť zatím mluvíme jaksi na-prázdko, když nemáme vhodných příkladů.

Sókr. Jistě nějakou šťastnou náhodou byly patrně proneseny ty dvě řeči obsahující jakýsi příklad, jak by člověk znalý pravdy mohl hravými řeční svést posluchače. A já, Faidre, z toho viním bohy těchto míst; a snad i věšci mūs, ti pěvci nad našimi hlavami, nám vdechli tento dar; vždyť já se jinak nevznám v žádném umění řečnickém.

Faidr. Dejme tomu, že máš pravdu; jenom objasni, co myslíš.

Sókr. Nuže tedy, přeci mi začátek Lysiovy řeči.

Faidr. „O mých zájmech ty víš a slyšel jsi, že myslím, že nám je ku prospěchu jejich uskutečnění. Soudím pak, že bych neměl mít v svém přání neúspěch jen proto, že právě nejsem tvým milovníkem. Neboť milovníci tehdy –“

Sókr. Přestaň. Jde tedy o to, říci, v čem spisovatel chybuje a co dělá neuměle, že ano?

Faidr. Ano.

Sókr. Nuže, není-li pak každému zřejmě aspoň to, že o některých z takovýchto věcí jsme ve shodě, o některých však ve sporu?

Faidr. Zdá se mi, že rozumím, co pravíš, ale řekni to ještě jasněji.

Sókr. Když někdo řekne slovo „železo“ nebo „stříbro“, zdá-lipak si nepomyšlíme všichni totéž?

Faidr. Jistě.

Sókr. A co když řekne slovo „spravedlivé“ nebo „dobré“? Nejde tu každý jinam a nejsme snad v rozporu mezi sebou vespolek i sami se sebou?

Faidr. Ovšem, že ano.

Sókr. Tedy v jedné věci se shodujeme, v druhých ne.

Faidr. Tak jest.

Sókr. Na které z obou stran jsme tedy přístupnější klamu a v kterých věcech má rétorika větší moc?

Faidr. Zřejmě že v těch, kde jsme nejisti.

Sókr. Tedy zajisté kdo se chce dáti na cestu řečnického umění, má si nejprve tyto věci jistým způsobem rozdělit a zachytit jakýsi význačný ráz obojího toho druhu, i v kterém musí množství kolísat i v kterém nemusí.

Faidr. To by věru vyzoroval krásný jev, Sókrate, kdo by to zachytil.

Sókr. Potom, myslím, když se ocitne u každého jednotlivého případu, nesmí zůstávat nevládný, nýbrž musí bystře posuzovat, ke kterému z obou rodů náleží to, o čem hodlá mluvit.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Nuže a co láska? Máme ji počítat mezi věci sporné, či nesporné?

Faidr. Jistě mezi sporné; či myslíš, že by ti jinak bylo bývalo možno mluvit o ní to, co jsi před chvílí promluvil, že to je zkáza pro milovaného a milujícího, a zase že to je největší dobro?

Sókr. Máš docela pravdu; ale řekni mi i toto – já se totiž pro

vytřzení mysli dobře nepamatuji –, zdali jsem na začátku své řeči vymezil pojem lásky.

Faidr. Ví bůh, nevýslovně důrazně.

Sókr. Běda, oč umělejší jsou podle toho v řečnění nymfy, dcery Achelóovy,⁷¹ a Pan, syn Hermův, než Lysias, syn Keřalůvi! Či mluvím naprázdno, a také Lysias na začátku své řeči o lásce nás přinutil pojmovi Eróta jako jedno ze jsoucen, které sám chtěl, a podle toho pojmu pak uspořádal a provedl celou svou další řeč? Chceš, abychom znova přečtli její začátek?

Faidr. Je-li ti libo: ale co hledáš, to tam není.

Sókr. Čti, abych slyšel jeho samého.

Faidr. „O mých zájmech ty víš a slyšel jsi, že myslím, že nám je ku prospěchu jejich uskutečnění. Soudím pak, že bych neměl mít v mém přání neúspěch jen proto, že právě nejsem tvým milovníkem. Neboť milovníci tehdy, když ustane jejich touha, litují svých dobrodiní –“

Sókr. Věru, tenhle spisovatel je, jak se podobá, dalek toho, aby dělal, co hledáme, když se snaží ne od počátku, nýbrž od konce zpět naznak přeploviti svou řeč a začíná tím, co by milovník mluvil svému miláčku až na konci. Či na tom nic nezáleží, Faidre, ty milý člověče?

Faidr. Jistě to je, Sókrate, konec, o čem takto mluvím.

Sókr. A co ostatek? Nezdá se, že jsou částí té řeči vrženy beze všeho pořádku? Či je patmo, že to, co je řečeno na druhém místě, musilo být z nějaké nutnosti položeno na druhém místě a tak i jiná složka té promluvy? Mně totiž, člověku nic neznajícímu, se zdálo, že spisovatel hezky statečně pověděl, co ho napadalo; znáš snad ty nějakou logografickou nutnost, pro kterou on tyto věci takto řadou vedle sebe položil?

Faidr. Jsi hodný, že mne pokládáš za schopna tak přesně rozpoznati jeho záměry.

Sókr. Ale řekl bys, myslím, aspoň to, že každá řeč má být složená jako živý tvor a má mít jakési své vlastní tělo, takže by ne-

byla ani bez hlavy ani bez nohou, nýbrž aby měla střed i krajní části napsané tak, aby se hodily k sobě navzájem i k celku.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Nuže pozoruj tu řeč svého přítele, zdali je takto složená, či jinak, a nalezněš, že se nic nelíší od nápisu, který byl, jak se vypravuje, složen na fryžského Midu.⁷²

Faidr. Jaký to nápis a co s ním bylo?

Sókr. Jest to tento nápis:

Kovová jsem já panna a na hrobě Midově stojím.

Dokud poteče voda a vysoké porostou stromy,

napořád budu zde stát, tu na této mohyle žalné,

budu pocerstným hlasat, že zde je pochován Midas.

e *Že tu nic nezáleží na tom, čte-li se některý jeho verš jako první nebo jako poslední, to asi pozoruješ.*

Faidr. Posmíváš se naší řeči, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy nechme ji být, aby ses ty nemrzel – ačkoli se mi zdá, že má mnoho příkladných stránek, ke kterým by leckomu prospívalo přihlížet, jen kdyby se příliš nesnažil je napodobovati –, a pojďme k těm druhým řečem. Bylo totiž, jak se mi zdá, u nich cosi, nač by se měli podívat, kdo chtějí konat zkoumání o řečech.

265 *Faidr.* Co to myslíš?

Sókr. Byly patrně jedna druhé opakem; neboť jedna tvrdila, že se má vyhovovat milujícímu, a druhá, že nemilujícímu.

Faidr. A tvrdily to velmi rázně.

Sókr. Myslíli jsem, že řekneš pravé slovo, že šléně, vždyť to právě je to, co hledaly. Pravili jsme totiž, že je láska jakási šlénost, ano?

Faidr. Ano.

Sókr. Šlénosti pak že jsou dva druhy, jedna, která vzniká z lidských nemocí, druhá, která vzniká božským odlučováním od obvyčejných pravidel.

b *Faidr.* Ovšemže.

Sókr. Tu božskou jsme rozdělili na čtyři části, náležící bohům, a věstecké nadšení jsme přidělili Apollónovi, Dionysovi zasvěcovací, músám zase básnické, čtvrté pak Afrodité a Erotovi; o erotické šlénosti jsme řekli, že je nejlepší. A když jsme, nevím už jak, vypodobňovali erotický stav – přitom jsme se snad dotýkali něčeho pravdivého, ale také asi zabíhali jinam – a vytvořili jsme ze směsi řeč ne veskrze nepřesvědčivou, připojili jsme, Faidre, v mírné a zbožné hravosti jakýsi mytický hymnos na mého i tvého pána Erotá, dohlížitele na krásné hochy.

Faidr. A věru, mně to nebylo nepřijemno poslechnout.

Sókr. Nuže vezměme odtamtud toto poučení, jak mohla řeč přejít od hany k chválení.

Faidr. Jak to tedy myslíš?

Sókr. Mně se zdá, že jedna část těch řečí byla vskutku jen sehraná hra; ale pokud jde o dva druhy v tom,⁷³ co bylo jaksi náhodou promluveno, nebyla by nevděčná práce, kdyby někdo dovedl odborně posítnouti jejich význam.

Faidr. Kterých to?

Sókr. Za souborného nazírání uvádět pod jednu způsobu věci porůznu rozptýlené, aby vymezerováním každého pojmu činil jasným, o čem by pokazdě chtěl poučovat. Tak například co se týče nyníjších výkladů o Erotu – když bylo vymezeno, co Eros jest –, ať už to bylo řečeno dobře nebo špatně, aspoň tím nabyla řeč možnosti pronéstí výrok jasný a sám se sebou shodný.

Faidr. A který myslíš, Sókrate, ten druhý druh?

Sókr. Býtí schopen zase naopak rozdělovat podle pojmových druhů na přirozené členy a snažit se nezlomit přitom žádnou část po způsobu špatného kuchaře. Naopak je třeba si počínati, jako právě si počínaly ty dvě řeči; pojaly nerozumnost myslí jako jeden společný pojmový druh, ale jako z jednoho těla vyrůstají dvojí a stejnojmenné údy, z nichž jedny byly nazvány levé a druhé pravé, tak také o duševní úchylnosti usoudily ty

- řeči, že to je v nás od přirozenosti jeden druh, a tu jedna dělič tu část nalevo neustala ji opět dělití, až tam našla, co by se mohlo nazývat jakousi levou láskou, a tu zcela po pravu pokárala, kdežto ta druhá nás přivedla na pravou stranu šílenosti a naleznuvši tam lásku s onou sice stejnojmennou, ale zase jakousi božskou, ukázala ji a vychválila, že je pro nás příčinou největších dober.

Faidr. Máš zcela pravdu.

- Sókr.* Těchto věcí jsem i já sám milovníkem, Faidre, těch rozborů a souborů, abych byl schopen mluvit a myslet; a také kdykoli usoudím o někom jiném, že je přirozeně schopen se divati na jedno a na mnohé věci, ženu se za ním *vzadu jako po stopě boha*.⁷⁴ A ovšem zdali nazývám lidi schopné to dělati správně, či ne, ví bůh; ale ať je tomu jakkoli, jmenuji je až dosud *dialektiky*. Avšak nyní řekni, jak je třeba nazývat ty, kteří nabyli poučení od tebe a od Lysii? Či to je ono *umění řečnické*, jehož užíváním se Thrasymachos a ostatní sami stali dovednými v mluvení a také dělají takovými i jiné, kteříkoli jsou ochotni jim jako králům přinášeti dary?

Faidr. Královští jsou to muži, avšak ne že by byli znalí věcí, na které se tážeš. Ale tento druh podle mého zdání nazýváš správně, když mu říkáš *dialektický*; ale rétorický druh, zdá se mi, nám ještě uniká.

- Sókr.* Jak to? Bylo by snad něco krásného, co by bylo vzdáleno od tohoto oboru, a přece je pojímáno odbornou naukou? Naprosto tím nesmíme ty a já pohrdat, nýbrž musíme říci, co právě je to, co zbyvá z rétoriky.

Faidr. Jistě to je veliká spousta věcí, Sókrate, těch, které jsou v knihách napsaných o řečnickém umění.

Sókr. A dobře jsi připomněl. Za prvé, myslím, že *úvod*,⁷⁵ má být pronášen na začátku řeči; tyto věci nazýváš – že ano? – těmi jemnostmi umění?

- Faidr.* Ano.

Sókr. Za druhé pak jakési *vypřarování* a po něm *svědectví*,

za třetí *důkazy*, za čtvrté *pravděpodobnosti*; také o *dovrzení a přidavku k dovrzování* mluví, tuším, muž z Byzantia, nejlepší umělec řeči.

Faidr. Myslíš výborného Theodóra?

- Sókr.* Jak jinak? Také že se má skládat *vypřarování a přidavek k vypřarování* v žalobě i v řeči obhajovací. A výtečníka Euéna z Paru⁷⁶ neuvádíme?⁷⁷ Ten první vynalezl *skryté projevování a nepřímé chvály* – podle některých skládá i *nepřímé hany* ve verších, pro usnadnění paměti –, vždyť je to moudrý muž. Teisiu⁷⁸ a Gorgiu necháme být? Ti uviděli, že více než pravdy jest si vážiti pravděpodobnosti, dále pak způsobují slou řeči, že se malé věci jeví velikými a velké malými, a nové věci představují starým způsobem a opačně novým; také vynalezli ve výkladu o všech věcech i stručnost řeči i nesmírné délky. Když tyto věci ode mne kdyysi slyšel Prodikos, zasmál se a pravil, že on sám jediný vynalezl umění řeči, kterých je potřebí; že není potřebí ani dlouhých ani krátkých, nýbrž přiměřených.

Faidr. Výborně, Prodiku!

Sókr. O Hippiovi nemluvíme? Myslím totiž, že by s Prodikem souhlasil i ten host z Élidy.⁷⁹

Faidr. Proč ne?

Sókr. A dále, jak bychom vypověděli řečnické nauky můsy Póiovy,⁸⁰ jako *zavojeování, sloh průpovědní a sloh obrazný*, i sbírku slov Likymniových, jež Likymnios⁸¹ Póiovi daroval k vytvoření „*Krásy jazyka*“⁸²?

Faidr. Od Prótágorvy, Sókrate, nebyly nějaké takové věci?

Sókr. Jakási „*Správnost jazyka*“, hochu, a mnoho jiného krásného. Avšak nad žalnými řečmi, vláčenými ke stáří a chudobě, panuje svým uměním, jak se mi zdá, síla muže Chalkédonského;⁸³ ten muž zároveň dovede množství rozjiřiti, a zase rozjiřtené kouzelnými slovy tišiti, jak sám pravil; také nejpůsobivěji umí osočovat, i osočování, ať to je kdekoli, vyvrátit. A dále, co se týče konce řeči, podobá se, že všichni společně

mají totéž mínění; jedni mu říkají *závěr*, jiní mu dávají jiné jméno.

Faidr. Myslíš způsob uvéstí na konci posluchačům na paměť stručně všechny jednotlivé myšlenky o předmetu řeči?

Sókr. Ano, to myslím, a máš-li ty ještě něco jiného říci o technickém umění –

Faidr. Jen maličkosti, které nestojí za řeč.

268 *Sókr.* Nuže maličkosti nechme být; ale raději se podívejme při světle na tyto věci, jaký a kdy mají umělecký význam.

Faidr. Ba velmi silný, Sókrate, jistě aspoň ve shromážděných lidu.

Sókr. Ano, mají. Než podívej se i ty, vzácný příteli, zdali se snad i tobě jeví jejich osnova tak řídkou jako mně.

Faidr. Jen ukazuj.

Sókr. Nuže, pověz mi toto. Kdyby někdo přišel k tvému příteli Eryximachovi nebo k jeho oci Akúmenovi⁸⁴ a řekl: „Já umím podávat tělům takové prostředky, že je podle své vůle zahřívám i chladím, a kdykoli se mi uzdá, způsobuji zvracení nebo také průjem a velmi mnoho jiných takových věcí; a když to umím, soudím, že mám právo být lékařem a také dělat lékárěm jiného, komukoli bych odevzdal znalost těchto věcí.“ – Co by asi na to řekli?

Faidr. Co jiného, nežli že by se otázali, zdali kromě toho také ví, u kterých lidí a kdy má dělat jednotlivé z těchto věcí a v které mříže.⁸⁵

Sókr. A kdyby tu odpověděl: „Nikoli, ale soudím, že ten, kdo se tomu ode mne naučí, má sám být schopen dělat, nač se tážes.“

Faidr. Myslím, že by řekli, že ten člověk blázní, a když se o něčem dočel někde v knize, nebo když se mu náhodou dostaly do rukou nějaké lékařské prostředky, že se domnívá, že se stal lékařem, ačkoli nerozumí ničemu z toho umění.

Sókr. A co kdyby někdo přišel zase k Sofokleovi a Euripidovi a tvrdil, že umí o malé věci skládati tuze dlouhé řeči a o velké

zase docela krátké, a to podle své vůle řeči žalostné a naopak zase strážlivé a hroznivé, i všechny jiné takové věci, a že myslí, když tomu vyučuje, že je učitelem skládání tragédie?

Faidr. I ti by se, Sókrate, myslím, smáli tomu, kdo si myslí, že tragédie je něco jiného než sestavení těchto složek, tvořené tak, aby se hodily k sobě vespolek i k celku.

Sókr. Ale myslím, že by se na něj hrubě neoborili, nýbrž by mu odpověděli jako hudebník, který by se setkal s mužem myslícím o sobě, že je odborníkem v harmonii, protože prý ví, jak se ladí struna na tón co nejvyšší a nejlubší; ten by také neřekl prudec: „Nešťastníče, blázníš!“; nýbrž odpověděl by, jakožto člověk músičský, vlídněji: „Dobrý muži, je sice nutné umět i tyto věci, když chce člověk být odborníkem v harmonii, ale není vyloučeno, že kdo má tvé vzdělání, nerozumí harmonii ani dost málo; ty totiž máš znalosti, které jsou nutnou přípravou k harmonii, ale ne znalosti o harmonii.“

Faidr. Zcela správně.

Sókr. Nuže, tak by i Sofoklés řekl o člověku, který by před nimi ukazoval své dovednosti, že zná přípravné věci k tragédii, ale ne tragické umění, a Akúmenos, že zná přípravné věci k lékařství, ale ne lékařství.

Faidr. Docela tak.

Sókr. A představme si *medomlunného Adrastu*⁸⁶ nebo i *Periklea*, kdyby tak slyšeli o těch překrásných umělostech, které jsme právě probírali – o tom *stručném slohu a obracném slohu* a o všech jiných, které jsme probírali a o kterých jsme řekli, že si je musíme na světě prohlédnout. Zdalipak by zlobně, jako já a ty, z hrubosti řekli nějaké nezdvořilé slovo proti těm, kteří ty věci napsali a vyučují jim jako rétorickému umění, či by při své větší moudrosti ještě i nás pokáráli říkouce: „Faidre a Sókrate, nesmíte se horšiti, nýbrž musíte odpouštět, jestliže někteří z neznalosti dialektiky se ukázali neschopnými určení, co je rétorika, a jestliže se pro tento nedostatek domnívali, že již vynalezli rétoriku, když mají nutné přípravné znalosti

k tomu umění; i to, že si myslí, když učí těmto věcem jiné, že je dokonale vyučili rétorice, avšak co se týče toho, aby se jednotlivých z těch věcí užívalo přesvědčivě a aby z nich byl sestavován celek, to že není nic těžkého a že si to mají jejich žáci opatřit při svých řečech sami od sebe.“

- Faidr.* Ba věru, Sókratě, již tomu tak nějak bude s tím uměním, kterému tito muži vyučují jakoby rétorice a o kterém tak píše, a mně se zdá, že jsi řekl pravdu; ale jak a odkud by tedy bylo možno si opatřit umění řečníka vskutku odborného a přesvědčivého?

Sókr. S možností státi se dokonalým zápasníkem má se to, *Faide*, pravděpodobně – nebo snad i nutně – jako s ostatními věcmi: je-li ti dána od přírody řečnická schopnost, budeš proslulým řečníkem, jestliže přibereš nauku a cvik; avšak které z těchto podmínek se ti bude nedostávat, po té stránce budeš nedokonalý. Pokud však jde při tom o umění, nevidím správnou cestu k němu tam, kudy se ubírá *Lysias* a *Thrasymachos*.

Faidr. Nuže tedy kde?

Sókr. Skoro se zdá, můj milý, že se *Periklés* podle všeho osvědčil ze všech nejdokonalějším v umění řečnickém.

Faidr. Proč to?

- 270 *Sókr.* Všechna umění, která jsou veliká, potřebují také důvtipného mlouvení a nad zem hledícího zkoumání o přírodě; neboť odlamtut odněkud, jak se podobá, vchází do nich tato povýšenost myslí a všestranná účinnost. To si získal také *Periklés* ke svému nadání. Stalo se to, myslím, tím, že se setkal s *Anaxagorou*,⁸⁷ který byl takový; tu se naplnil zájmem o věci nad zemí, přišel k podstatě rozumu a nerozumu, o kterýchžto věcech tak obšírně vykládal *Anaxagoras*, a odlamtut zatáhl do řečnického umění, co bylo prospěšné.

Faidr. Jak to myslíš?

- b *Sókr.* Bezpochyby je tomu stejně s lékařským uměním jako s rétorikou.

Faidr. Jak to?

Sókr. V obém je třeba rozehrati přirozenost – v onom těla, v této duše –, jestliže chceš působit neoličko obratností a zkušeností, nýbrž uměním, a takto tělu zjednat zdraví a sílu podáváním léků a výživy, duši pak podáváním řádných řečí a činností dát přesvědčení, které bys chtěl, a zdatnost.

Faidr. Je tomu aspoň pravděpodobně tak, Sókratě.

Sókr. Nuže, myslíš, že je možné vyzorovat přirozenost duše tak, aby to stálo za řeč, bez přirozenosti celku?

Faidr. Máme-li něco věřit *Hippokratovi*,⁸⁸ jednomu z asklepiovců,⁸⁹ ani o tělu nelze nabyt znalosti bez tohoto postupu.

Sókr. Ano, přáteli, to praví dobře; avšak jistě je třeba kromě *Hippokrata* ptát se i rozumu a pozorovat, zdali s ním souhlasí.

Faidr. Tak jest.

Sókr. Nuže tedy pozoruj, co asi praví o přirozenosti *Hippokrates* a zdravý rozum. Bezpochyby je třeba takto uvažovat o přirozenosti čehokoli; za prvé, zdali je to, v čem budeme chtít sami být odborníky i být schopni dělat odborníkem jiného, jednoduché či složené, dále pak, jestliže to je jednoduché, zkoumat, jakou má přirozenou způsobilost k činnosti a vzhledem k čemu nebo jakou k trpění a od čeho, pakli však má více složek, spočítati je a u každé uvidět právě to, co u jednoduchého; kterou z nich je přirozeně způsobilé k činnosti a k jaké, nebo kterou je způsobilé trpění a co a od čeho.

Faidr. Skoro se zdá, Sókratě.

Sókr. Jistě aspoň by se postup bez těchto zřetelů podobal jakoby chůzi slepého. Ale ten, kdo sleduje něco odborně, ať je to cokoliv, věru nemá být přirovnáván k slepému ani k hluchému, nýbrž je patmo, že jestliže kdo bude někomu podávat odborný výklad o řecnictví, ukáže přesně jsoucnost přirozené podstaty toho, čemu bude podávat řeči; a to bude bezpochyby duše.

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Proto tedy je všechno jeho úsilí napjato k tomuto předmětu; neboť se snaží způsobiti v něm jistě přesvědčení. Tak?

Faidr. Ano.

Sókr. Je tedy patrné, že Thrasymachos, i kdokoli jiný bude vážně podávat řečnické umění, nejprve se vši přesností napíše o duši a způsobí, aby bylo viděti, zdali to je svou přirozeností věc jedna a sobě stále podobná, či podle podoby těla složitá; neboť to znamená, jak myslíme, ukazovat přirozenou povahu.

Faidr. Ano, docela tak.

Sókr. Za druhé pak, čím je přirozeně způsobilá k činnosti a k jaké, nebo k trpění a od čeho.

Faidr. Jak by ne?

b *Sókr.* Za třetí pak, rozdílné druhy řečí i druhy duše a jejich rozličné stavy, probere všechny příčinné vztahy, uváděje ve vhodné spojení pokazdě jedno s druhým a vykládáje, za jakých podmínek, hledíc k jakosti duše i k jakosti řečí, a z které příčiny nutně jedna duše se dává přesvědčiti a druhá zůstává nepřesvědčena.

Faidr. Jistě aspoň by se to takto mělo nejkrásněji, jak se podobá.

Sókr. A tak, přáteli, cokoli se bude jinak přednášet nebo vykládat, nikdy nebude vloženo nebo napsáno odborně, ani toto, ani nic jiného. Ale ti, kteří nyní spisují řečnické učebnice a které ty jsi slyšel, jsou šibalové a dělají tajnosti, ačkoli mají výborné znalosti o duši; dokud tedy nebudou tímto způsobem mluvit a psát, nevěřme jim, že píší odborně.

Faidr. Kterým to způsobem?

Sókr. Pověděti samo slovné znění by nebylo nasnadě; ale jsem ochoten říci, jak je třeba psát, má-li to být, pokud je možno, odborně.

Faidr. Tedy mluv.

d *Sókr.* Protože je působnost řeči kouzelnické vedení duši, *psychagogia*, je nutné, aby ten, kdo chce být odborníkem v řečnictví, věděl, kolik druhů má duše. Jest pak jich tolik a tolik a jsou takové a takové, a tím se jedni lidé stávají takovými a druzí zase takovými; a když jsou tyto druhy takto rozděleny, jest zase tolik a tolik druhů řečí, každý jistě ja-

kosti. A tu lidé jednoho druhu dávají se snadno přivésti k jistým přesvědčením jistými řečmi z jisté příčiny, kdežto lidé jiného druhu těmi prostředky ne. Jest tedy třeba tyto věci si náležitě uvědomit, potom je pozorovat v praktických případech a jak jsou prakticky prováděny, a přitom být schopen je byste sledovat smyslovým vnímáním; jinak nemůže ještě vědět nic více, než co mu daly řeči, které tehdy poslouchal u svého učitele. Když pak dovede náležitě říci, jaký člověk od jakých řečí bývá přesvědčován, a když je schopen člověka, když se s ním setká, rozpoznávat a sám sobě dokázat, že to je ta a ta povaha, o které byly tehdy ty výklady, nyní ve skutečnosti vedle něho přitomná, které je třeba dáti tyto jisté řeči tímto způsobem za účelem přemluvení o těchto věcech – když už má všechny tyto podmínky a k tomu přibere znalost příležitostí, kdy je čas mluvit a kdy řeči se zdržet, a co se týče stručného slohu, lhostivého slohu, slohu vzrušujícího a všech jednotlivých druhů řečí, kterým se naučil, když rozezná jejich věcnost a nevěcnost, tehdy je to umění vypracováno krásně a dokonale, dříve však nikoli. Ale kdokoli by někomu řečnickému nebo vyučujícímu nebo pšičímú některá z těch věcí chyběla a on tvrdil, že mluví podle pravidel umění, vyhrává ten, kdo mu nevěří. „Nuže tedy co?“ – řekne snad náš spisovatel – „toto je vaše mínění, Faidrate a Sókrate? Nemá se snad přijmout nějaký jiný výklad řečnického umění?“

Faidr. Jinak je vykládat je, Sókrate, asi nemožno; ovšem není to patrně malá věc.

Sókr. Máš pravdu. Právě proto je třeba všechny výklady obracet sem a tam a zkoumat, zdali se někde neukazuje snadnější a bližší cesta k tomu umění, abychom si nadarmo nezačázeli dlouhou a drsnou, když můžeme jít krátkou a hladkou. Ale vš-li snad o nějaké pomoci, od Lysii nebo od někoho jiného, vzpomínej si a pokus se ji povědět.

Faidr. Ide-li o pokus, to bych věděl, ale takto a hned nyní, to nevím.

Sókr. Chceš tedy, abych já ti pověděl jakýsi výklad, který jsem slyšel od jistých mužů zabývajících se těmi věcmi?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Aspoň se říká, Faidre, že je spravedливо hájiti i věc vlka.

d *Faidr.* Dělej tak i ty!

Sókr. Nuže, tedy tvrdí, že se tyto věci naprosto nemají brát tak vážně a že není třeba vodit vzhůru k cíli tak dlouhými zátčkami; neboť naprosto je tomu tak, jak jsme řekli již na počátku tohoto výkladu, že nemusí mít nic společného s pravdou, kdo chce být náležitým odborníkem v řečnictví, když jde o věci spravedlivé nebo dobré nebo i o lidi, kteří jsou takoví buď přirození, nebo výchovou. Neboť na soudech prý nikomu vůbec nic nezáleží na pravdě těchto věcí, nýbrž na tom, co je přesvědčivé; to pak je pravděpodobnost a té musí dbáti, kdo chce řečnit odborně. Naopak někdy se nemají povídat ani vykonané činy,⁹⁰ není-li jejich vykonání podobno pravdě, nýbrž věci pravděpodobné, i v žalobě i v hájení, a vším způsobem má řečník sledovat pravděpodobnost, nadobro nechaje být pravdu; neboť v pravděpodobnosti, pronikající celou řeč, prý záleží veškeré umění.

Faidr. Přednesl jsi, Sókrate, doslova to, co říkají ti, kteří si osobují, že jsou odborníky v řečnickém umění. Vzpomněl jsem si totiž, že jsme se v dřívější části své rozmluvy dotkli takovoto otázky; pro ty, kdo se těmi věcmi zabývají, je to, jak se zdá, něco ohromně důležitého.

Sókr. Nuže, aspoň samého Teisiu máš důkladně probraného; ať nám tedy řekne Teisias i to, zdali pravděpodobným rozumí něco jiného nežli mínění množství.

b *Faidr.* Co také jiného?

Sókr. On vynalezl a napsal tento, jak se podobá, moudrý a odbornický příklad: jestliže slabý a přitom odvažný člověk ztluče silného a zbabělého, vezme mu plášť nebo něco jiného a pak je předváděn před soud, tu prý nemá mluvit ani jeden ani

druhý pravdu, nýbrž ten zbabělý má tvrdit, že nebyl ztlučen od jediného toho odvažného. Kdežto druhý má naopak dokazovat, že byli sami dva, a užít onoho důkazu „jakkpak bych se byl já, takový slaboch, odvážil na takového siláka?“, a ten první nebude mluvit o své zbabělosti, nýbrž snaže se uváděti nějakou jinou nepravdu bezpochyby by dal svému protivníkovi zase příležitost k nějakému důkazu. I v ostatních případech jsou řeči pronášené podle pravidel umění asi takovéto. Či ne, Faidre?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Ach, to bylo, jak se podobá, hrozně skryto to umění, které vynalezl Teisias nebo někdo jiný, ať je to kdokoli a ať má rád jakékoli jméno. Avšak, přáteli, máme my jemu říci, či ne –

Faidr. Co?

Sókr. Toto: „Teisio, my již dávno tvrdíme – ještě dříve, nežli jsi vystoupil ty –, že tato pravděpodobnost vzniká u lidí patrně pro podobnost s pravdou; a o podobnostech jsme právě vyložili, že je všude dovede nejlépe nalézat ten, kdo zná pravdu. Proto jestliže chceš říci o umění řečnickém něco jiného, poslouchali bychom; pakli ne, uvěříme tomu, co jsme před chvílí vyložili, že jestliže někdo nerozpočítá přirozené povahy svých posluchačů a nebude schopen rozdělovati jsoucna podle pohybů druhů a jedno každé zvlášť ukládáti do rozsahu jedné ideje, nikdy nebude odborníkem v umění řečnickém, pokud to je člověku možno. Těchto znalostí nikdy nenabude bez veliké námahy; a té nemá rozumný člověk podstupovat pro řečnění a jednání v lidské společnosti, nýbrž aby byl schopen mluvit věci milé bohům a také ve všem podle možnosti bohumile jednat.⁹¹ Vždyť jak praví moudřejší než jsme my, rozumný člověk se nemá, Teisio, snažit dělati po vůli svým spolišlužebníkům, leda na druhém místě, nýbrž pánům dobrým a dobrého rodu. Proto se nediv, že je ta cesta tak dlouhá; neboť pro veliké věci si musíme zacházeti, a ne jak se tobě zdá. Jak tvrdí náš výklad, jistě budou i tyto věci, bude-li kdo chtíti, nejkrásněji vyplývat z oněch.“

c 274

Faidr. Podle mého mínění to jsou velmi krásná slova, Sókrate, jen jestliže to někdo dovede.

Sókr. Ale vždyť tomu, kdo se přičiňuje o krásné věci, je krásné i trpěti, cokoli by mu přišlo utrpěti.

Faidr. Ba jistě.

Sókr. Nuže tedy o řečnickém umění a neumění již dosi.

Faidr. Ano.

Sókr. Zbývá ještě výklad o nálezitosti a nenálezitosti psaní, jak by se ho užívalo dobře a jak nenálezitě. Či ne?

Faidr. Ano.

Sókr. Nuže viš, jak se, pokud jde o řeči, nejlépe zavděčíš bohu, činností nebo mluvením?

Faidr. Nikoli, a ty?

Sókr. Mohu vypravovat pověsti, kterou jsem slyšel od starších, avšak co je na ní pravdy, to je jejich věc. Kdybychom tu pravdu našli sami, zdali pak by nám ještě něco záleželo na lidských domněnkách?

Faidr. Dal jsi směšnou otázku; než vypravuji, co jsi, jak praviš, slyšel.

Sókr. Slyšel jsem tedy, že v okolí Naukratidy v Egyptě žil kterýsi z tamějších starých bohů, jemuž je také zasvěcen pták, kterému říkají ibis; jméno samého boha prý bylo Theuth. Ten prý vynalezl nejprve nauku o číslech a počítáštví i geometrii a astronomii, dále pak hru s kamenky na desce a v kostky, a zejména také písmo. Tehdy byl králem celého Egypta Thamus v tom velkém městě horní země, jež nazývají Řekové Thébami Egyptskými, a tomu bohu říkají Ammón. K němu přišel Theuth, ukázal mu svá umění a pravil, že by se měla rozšířit mezi ostatní Egyptány. Ten se otázel, jaký každé dává užitek, a při Theuthově výkladu podle toho, jak se mu co zdálo dobré nebo nedobré, jedno haněl a jiné chválil. Mnohé prý úsudky vyslovil Thamus Theuthovi o každém umění v tom i v druhém směru a bylo by obšírné je probrati. Když pak se jednalo o písmu, pravil Theuth: „Tato nauka,

králi, učiní Egyptány moudřejšími a pamětlivějšími, neboť byla vynalezena jako lék pro paměť a moudrost.“ Avšak Thamus řekl: „Veliký umělece Theuthe, jeden dovede přivésti na svět výtvory umění, druhý zase posouditi, kolik v sobě mají škody a užítku pro ty, kteří jich budou užívat; tak i nyní ty, jákožto otec písma, jsi z lásky o něm řekl pravý opak toho, co je jeho skutečný význam. Neboť tato nauka zanedbáváním paměti způsobí zapomínání v duších těch, kteří se jí naučí, protože spoléhající na písmo budou se rozpomínat na věci zevně, z poudu cizích znaků, a ne zevnitř sami od sebe; nevynechal jsi lék pro paměť, nýbrž pro upamatování. A co se týče moudrosti, poskytuješ svým žákům její zdání, ne skutečnost; neboť stanou se sečtělými bez ústních výkladů, budou působit zdání, že jsou mnohoznali, ačkoli budou většinou neznaří, a ve styku budou nepřjemní, protože z nich budou lidé zdánlivě vzdělání místo lidí vzdělaných opravdu.“

Faidr. Sókrate, jak snadno ty skládáš egyptská i která ti libo jiná vypravování!

Sókr. Ve svatyni Dia Dódónského se vypravovalo,⁹² přitelí, že první většně řeči byly řeči dubu. Tedy tehdejšími lidem, protože nebyli tak moudří jako vy mladí, při jejich prostotě stačilo slyšeti dub a skálu, jen když mluvily pravdu; ale tobě asi záleží na tom, kdo je ten, který mluví, a odkud, neboť nezkoumáš jediné to, zdali tomu je tak, či jinak.⁹³

Faidr. Správně jsi mě šlehl a zdá se mi, že se to s písmem má tak, jak praví ten Théban.

Sókr. Tedy kdo se domnívá, že zanechal ve spisu učebnici umění, a také ten, kdo ji přijímá, jako by ze spisu mělo být něco jasného a trvalého, je asi pln veliké prostoduchosti a vskutku nezná výroku Ammónova, když se domnívá, že jsou psané výklady něco více než prostředek, aby upamatovaly toho, kdo věc zná, na látku, která je předmětem spisu.

Faidr. Zcela správně.

Sókr. To je asi, Faidre, hrozná vlastnost písma a doopravdy

podobná malířství. Neboť výtvory malířství stojí sice jako živé, ale když se jich na něco otážeš, velmi velebně mlčí. Právě tak i napsané výklady; myslíš bys, že za jejich slovy je nějaké myšlení, ale když se otážeš na něco z jejich obsahu, chtěje se o tom poučiti, ukazuje takový výklad vždy jenom jedno a to-též. Když pak je jednou napsán, povahuje se všude každý napsaný výklad stejně u těch, kteří věci rozumějí, jako u těch, kteří s tím nemají nic společného, a neví, ke komu má mluvit a ke komu ne. A když se s ním neslušně jedná a neprávem je potupen, vždy potřebuje pomoci svého tvůrce; neboť sám není schopen ani se ubránit ani si pomoci.

Faidr. I to jsi řekl zcela správně.

276 *Sókr.* A což, máme se dívat na jiný výklad, který je pravourodiným bratrem tohoto, jakým způsobem vzniká a oč je svým základem lepší a působivější než onen?

Faidr. Který to myslíš a jakže vzniká?

Sókr. Ten, který ve spojení s věděním se píše do duše učícího se člověka, který je schopen sám sobě pomoci a který ví, ke komu se má mluvit a ke komu mlčet.

Faidr. Myslíš patrně živou a oduševnělou řeč člověka vědoucího, kdežto řeč napsaná by se právem nazývala jejím obrazem.

Sókr. Doceła tak. Nuže, řekni mi toto: zdalipak rozumný rolník, když má semena, na kterých mu záleží a z kterých by chtěl mít úrodu, vážně je zasévá v létě do Adónidových zahrád a má radost,⁹⁴ když vidí, že se ty zahrady již v osmi dnech stávají krásnými, či koná tyto věci, když je dělá, jen jako hru a pro oslavení svátku, kdežto semena, o která má vážný zájem, zasije podle pravidel rolnického umění do příslušné půdy a je spokojen, když jeho semba uzraje v osmém měsíci?

c *Faidr.* Bezpochyby by jednal takto, Sókrate, jedno by dělal vážně a druhé tím druhým způsobem, jak pravíš.

Sókr. A o tom, kdo má vědění o věcech spravedlivých, krásných a dobrých, si máme myslit, že má méně porozumění pro svá semena než ten rolník?

Faidr. Nikoli.

Sókr. Nebude je tedy vážně psát do vody,⁹⁵ rozševáje je černí a třtinou s výklady, které nejsou schopny samy sobě sloven pomáhati a nejsou schopny náležitě poučit o pravdě.

Faidr. Nikoli, aspoň to nelze čekat.

Sókr. Jistě ne, nýbrž ty zahrádky v podobě spisů bude zasévat, jak se podobá, jen pro hru, a když bude psát, bude psát s tímto účelem, střádaje i sobě připomínky pro dobu, až přijde do stáří zapomnětlivosti, i každému jdoucímu po téže stopě, i bude se s potěšením dívat na jejich útlé klíčení. A když se jiní budou bavit jinými zábavami, dopřávajíc si piek a všech jiných věcí s tím přibuzných, tehdy on, jak se podobá, místo těchto zábav bude trávit svůj čas v těch hrách, o kterých mluvím.

Faidr. Překrásnou to stavíš zábavu, Sókrate, vedle nízké, zábavu člověka, který dovede provádět spisovatelskou hru, vymýšleje řeči o spravedlnosti i o jiných věcech, které uvádíš.

Sókr. Jest tomu, milý Faidre, tak; avšak mnohem krásnější je, myslím, vážná práce věnovaná těmto věcem, když někdo vezme příhodnou duši a dialektickým uměním zasazuje a zasévá do ní s věděním řeči, které jsou schopny pomáhati sobě samým i svému zaséváči a nejsou neplodné, nýbrž mají símě, z něhož vyrůstají v jiných myslích zase jiné řeči, schopné takto udržovati to símě stále nesmrtelným, a způsobují tomu, kdo je v sobě má, nejvyšší štěstí, jaké je člověku možné.

Faidr. Ano, toto je ještě mnohem krásnější.

Sókr. Když jsme se tedy shodli o těchto věcech, můžeme již nyní, Faidre, rozhodovat i tam o těch.

Faidr. O kterých?

Sókr. O těch, které jsme chtěli uvidět a pro které jsme se dostali k této věci, abychom vyščetili výiky činné Lysiovi pro spisování řečí a také řeči samy, pokud jsou psány odborně a pokud bez odborného umění. Nuže, co se týče odbornosti a neodbornosti, zdá se mi, že je náležitě objasněno.

Faidr. Ano, uzdalo se to, ale upamatuj mě znova, jak.

- Sókr.* Nejprve máme znát pravou podstatu všech jednotlivých věcí, o kterých mluvíme nebo píšeme; máme se stát schopnými vymezovat všechno samo o sobě a naučit se po vymezení zase dělit podle pojmových druhů až k nedělitelnému; tímž způsobem také nabýti důkladného názoru o přirozené povaze duše, a nalézající pro každou povahu druh k ní přiměřený, takto zařizovat a upravovat řeč, dávají složitě duši složitě řeči a hrající všemi harmoniemi, jednoduché duši pak řeči jednoduché. Dokud se to nestane, dříve nebude možno, aby byl rod řečí zpracován odborně tou měrou, pokud to je v jeho přirozené povaze, ani pro vyučování ani pro přesvědčování. Tak nám ukázal celý předcházející výklad.

Faidr. Dozajista se nám to nějak takto objevilo.

- Sókr.* A jak dále, co se týče toho, zdali je pronášení a psaní řečí něco krásného, či ošklivého a za jakých okolností by to právem bylo nebo nebylo pokládáno za předmět hany?⁹⁶ Zdalipak neukázal výklad podaný o málo výše –

Faidr. Co?

- Sókr.* Že ať již Lysias nebo někdo jiný někdy psal nebo bude psát, buď soukromě nebo ve veřejné činnosti, skládáje návrh zákonů a spisuje tak spis politický, a domnívá se, jako by v něm byla nějaká veliká jistota a jasnost, že vzniká takto úhona pro pisatele, ať již to někdo říká nebo ne. Neboť nemít ani zdání o spravedlivém a nespravedlivém i zlém a dobrém je věc, která doopravdy nemůže uniknout hanbě, ani kdyby to všechno dav pochválil.

Faidr. To jistě ne.

Sókr. Opakem takového spisovatele je ten, kdo soudí, že v psaném výkladu o každé věci je mnoho hravosti a že nikdy nebyla napsána žádná skladba, ani ve verších ani bez verše, která by stála za velkou a vážnou práci, ani žádná taková řeč že nebyla pronesena – tak jako byly proneseny ty odříkávané řeči bez předcházejícího dotazování a bez snahy poučit, jen pro přemluvu –, nýbrž že

- nejlepší ze spisů jsou skutku jen proštědkem upamatování pro lidi vědouce; kdo soudí, že ve výkladech vyučovacích a pronášených pro učení a skutku psaných do duše, ve výkladech o spravedlivém a krásném a dobrém, že jediné v těch je jasnost, dokonalost a to, co stojí za vážnou práci; kdo soudí, že takové výklady mají být nazývány jakoby jeho zákonnými svny – nejprve ten výklad, který je v něm samém, když jej v sobě nalezne, potom ty, které se snad zrodily jako jeho potomci a zároveň bratři v jiných duších jiných lidí podle jejich hodnoty –, kdežto těch ostatních výkladů nedbá. Tento a takový muž, Faidre, je asi ten, jakým bychom si ty i já přáli se stát.

Faidr. Dozajista já chci a přěji si, co pravíš.

Sókr. Nuže, již dosti té zábavné hry, kterou nám způsobila otázka o řečech. A ty jdi a pověz Lysiovi, že my dva, sestoupivše ke zřídli u svatyni nymf, uslyšeli jsme řeči, které nám ukládaly pověděti Lysiovi a všem jiným skladatelům řečí, i Homérovi a všem jiným skladatelům básní, buď prostých nebo se zpěvem, a za třetí Solónovi a každému, kdo napsal spisy v oboru výkladů politických, nazýváje je zákony: jestliže některý z nich složil tyto spisy tak, že věděl, v čem je pravda, a byl s to jim pomáhat, přistupuje ke zkoušení jejich předmětu, a je schopen sám svým výkladem dokázat malou cenu napsaných věcí, takovému muži nemá být dáváno žádné z jmen u nás běžných, nýbrž jméno toho, čemu věnoval své snahy.

Faidr. Která tedy jména mu dáváš?

Sókr. Nazývati ho moudrým je podle mého zdání, Faidre, mnoho a sluší jedinému bohu; avšak nazývati ho buď přitelem moudrosti, filosofem, nebo tak nějak, to by se i pro něho lépe hodilo a také by lépe znělo.

Faidr. A to není nijak nemístné.

Sókr. Naopak zase toho, kdo nemá cennějších věcí než ty, které složil nebo napsal, dlouhý čas to obraceje sem a tam, dohromady to slepuje i rozbráje, toho jistě asi právem nazveš básníkem nebo spisovatelem řečí nebo skladatelem zákonů?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. To tedy pověz svému druhu.

Faidr. A co ty? Jak uděláš? Vždyť ani tvého druhu nesmíme přejítí bez povšimnutí.

Sókr. Kterého to?

Faidr. Krásného Isokrata.⁹⁷ Co oznámíš jemu, Sókrate? Kým ho nazveme?

279 *Sókr.* Mlád ještě je Isokratés, Faidre; co však o něm věšším, jsem ochoten říci.

Faidr. Nuže co?

Sókr. Podle mého zdání je svým přirozeným založením lepší, než aby byl uváděn v poměr s řečmi Lysiovými, a mimoto má ušlechtilější povahu. Proto by nebylo nic divného, kdyby s postupem věku v tom samém oboru písemnictví, v kterém nyní pracuje, vynikl více než nad děti nad ty, kteří se kdy pokusili o slovesné skladby, a také kdyby mu tato činnost nestacila a nějaká vyšší snaha ho vedla k větším věcem; jest totiž, přáteli, od přirody jakási filosofická láska k moudrosti v mysli toho muže. Toto tedy vyřizují já od těchto zdejších bohů Isokratovi jakožto svému miláčku, ty pak ono také svému miláčku Lysiovi.

Faidr. Stane se tak; než pojďme, když také vedro se již zmínilo.

Sókr. Neslušelo by se, abychom se před odchodem k těmto bohům zde pomodlili?

Faidr. Jak by ne?

Sókr. Ó milý Pane i ostatní bozi těchto míst, dejte mi, abych se stal krásným ve svém nitru; a to vnější, co mám, ať mi je v přátelství s nitrem. Za boháčů ať pokládám moudrého; a zlata ať mám takové množství, jaké by neunesl ani neuvezl nikdo jiný než člověk rozumný.

Máme si žádat, Faidre, ještě něčeho jiného? Mné totiž tato má modlitba stačí.

Faidr. Modli se o to spolu i pro mne; neboť věci přátel jsou společné.

Sókr. Pojďme.